LEARN SANSKRIT
Through English Medium

A SYSTEMATIC TEACHING AND SELF-LEARNING TOOL

Ratnakar Narale

KALIDAS SANSKRIT UNIVERSITY
NAGPUR, INDIA

INDEX

anukramaṇikā

अनुक्रमणिका।

INTRODUCTION प्रतिष्ठापनम् xii

The *anuṣṭubh* metre अनुष्टुभ्–छन्दः xvii

BOOK 1
LEARN TO READ & WRITE SANSKRIT

Lesson 1 The Sanskrit Alphabet संस्कृतवर्णमाला 3

Lesson 2 Reading Sanskrit (Pronunciation) उच्चाराः 5

Lesson 3 The Sanskrit Characters संस्कृतवर्णाः 8

Vowels स्वराः 8

Consonants व्यञ्जनानि 10

Sound Strings from Śiva माहेश्वराणि सूत्राणि 12

Word endings शब्दान्ताः 15

Lesson 4 Writing the Sanskrit Consonants व्यञ्जनानि 17

व, ब, क *(va, ba, ka)*; प, ष, फ, ण *(pa, ṣa, pha, ṇa)* 18

त, न, ग, म, भ *(ta, na, ga, ma, bha)*; च, ज, ञ, ल *(ća, ja, ña, la)* 19

र, स, ख, श *(ra, sa, kha, śa)*; घ, ध, छ *(gha, dha, ćha)* 20

य, थ; क्ष, ज्ञ, ळ *(ya, tha; kṣa, jña, ḷ),*

ट, ठ, ढ, द, ड, ङ, ह, झ *(ṭa, ṭha, ḍha, da, ḍa, ha, jha)* 21

Lesson 5 Writing the Sanskrit Vowels स्वराः 22

अ, आ, ओ, औ *(a, ā, o, au)*; इ, ई *(i, ī)* 22

उ, ऊ, ऋ, ॠ, ऌ, ॡ *(u, ū, ṛ, ṝ, lṛ, lṝ)*; ए, ऐ *(e, ai)* 23

Lesson 6 Writing the Vowel-Signs स्वरचिह्नानि 24

Application of Vowel-signs 25

Anusvara and Avagraha अनुस्वारः अवग्रहः च 26
Rules for Sanskrit to English Transliteration with diacritical marks 27
Lesson 7 Writing Compound Consonants with : 31
क्, ख्; ग्, घ्, ङ्, *(k, kh, g, gh, ṅ,) 33;* च्, छ्, ज्, ञ्, ट्, ठ्, ड्, ढ्, ण्, त्, थ्, ध्, *(ċ, ćh, j̇, jh, ñ, ṭ, ṭh, ḍm ḍh̀, ṇ, t, th, dh)* 34; न्, प्, फ्, ब्, भ्, म्, य्, ल्, व्, श् *(p, ph, b, bh, m, y, l, v, ś)* 35; ष्, स्, ह् *(ṣ, s, h)* 36
Lesson 8 Writing Special Compound Characters संयुक्तशदा: 37
क्त, त्त *(kta);* दृ, द्द, द्ध, द्ग, द्भ, द्य, द्म, द्व *(dṛa, dda, ddha, dga, dbha, dya, dma, dva)* 37; क्र, ग्र, श्र, त्र, ट्र, स्र, स्त्र *(kra, gra, śra, tra, tra, sra, stra)* 38; र्क, र्प त्त त्त्व न्न *(rka, rpa, tta, ttva, nna)* 39
Lesson 9 Rapid Reading : शीघ्रपठनम् 46
The Sanskrit Language संस्कृतभाषा 46
Rāmāyaṇam रामायणम् 48
A Devotional Song भक्तिगीतम् 49
Mahābhāratam महाभारतम् 50
The Gītā गीता 51
I am Śiva शिवोऽहम् 52
Obeisance to Motherland वन्दे मातरम् 53
The Gāyatrī Chant गायत्री–मंत्रः 54

BOOK 2
UNDERSTAND SANSKRIT, EASY WAY

Lesson 10 Introduction to *Sandhi* सन्धिः 57
Compounding Vowels स्वरसन्धिः 57
Compounding Consonants व्यञ्जनसन्धिः 64
Flowchart of Visarga-Sandhi विसर्गसन्धिः 68
Lesson 11 Introduction to Numerals संख्याः 72
Lesson 12 Sanskrit Verbs क्रियापदानि 82

Lesson 13 Persons	पुरुषा:	87
Lesson 14 Numbers	वचनानि	89
Genders	लिङ्गानि	93
Lesson 15 Nouns	नामानि	95
Dictionary of Nouns	शब्दकोश:	97
Pictorial Dictionary	चित्रकोश:	105
Lesson 16 Pronouns	सर्वनामानि	120
Lesson 17 The Present Tense	लट्	123
Use of the Particle *sma*	स्म	126
Lesson 18 The (Past) Imperfect Tense	लङ्	133
Use of the phrase *mā sma*	मा स्म	137
Lesson 19 The (Past) Perfect Tense	लिट्	138
Lesson 20 The (Past Indefinite) Aorist Tense	लुङ्	140
Use of the Particle *mā*	मा	142
Lesson 21 The Indefinite Future Tense	लृट्	143
Lesson 22 The Definite Future Tense	लुट्	147
WHICH TENSE TO USE?	लकारप्रयोग:	151
Lesson 23 *Parasmaipadī* and Ātmanepadī Verbs	आत्मनेपदी परस्मैपदी च	152
Transitive and Intransitive Verbs	सकर्मकम् अकर्मकम् च	157
The Causative Verbs	णिजन्तप्रक्रिया	159
The Desiderative Verbs	सन्नन्तप्रक्रिया	160
The Frequentive Verbs	यङन्त-यङलुगन्तप्रक्रिये	162
Lesson 24 The 11 Classes of Verbs	गणा:	164
1. The First Class	भ्वादि:	167
2. The Second Class	अदादि:	175
3. The Third Class	जुहोत्यादि:	181
4. The Fourth Class	दिवादि:	188
5. The Fifth Class	स्वादि:	191

6. The Sixth Class	तुदादि:	195
7. The Seventh Class	रूधादि:	202
8. The Eighth Class	तनादि:	206
9. The Nineth Class	क्रयादि:	213
10. The Tenth Class	चुरादि:	217
11. The Eleventh Class	कण्ड्वादि:	221
Lesson 25 The Cases	कारका: च विभक्तय: च	225
The Nominative (1st) Case	प्रथमा	230
The Accusative (2nd) Case	द्वितीया	232
The Instrumental (3rd) Case	तृतीया	237
The Dative (4th) Case	चतुर्थी	243
The Ablative (5th) Case	पञ्चमी	248
The Possessive (6th) Case	षष्ठी	254
The Locative (7th) Case	सप्तमी	251
The Vocative Case	सम्बोधनम्	265
Lesson 26 The Voices	प्रयोगा:	267
The Active Voice	कर्तरिप्रयोग:	267
The Passive Voice	कर्मणिप्रयोग:	269
The Bhāve Voice	भावेप्रयोग:	272
Lesson 27 The Moods	अर्था:	275
The Negative Mood	नकारार्थ:	275
The Interrogative Mood	प्रश्नार्थ:	277
The Imperative Mood	लोट्	279
The Potential Mood	विधिलिङ्	282
The Benedictive Mood	आशिर्लिङ्	286
The Conditional Mood	लृङ्	287
Lesson 28 The Adjectives and Participles	विशेषणानि कृदन्तानि च	289
The Adjectives	विशेषणानि	290

The Degree of Comparison	तर-तम-भावौ	296
The Participles	कृदन्तानि	299
Past Passive Participle, ppp◦	क्त	299
Past Active Participle	क्तवतु	302
Present Active Participle	शतृ-शानच्	304
Potential Participle	अनीयर्	310
Future Active Participle		310
Future Passive Participle		311
Indeclinable Past Participle	क्त्वा, ल्यप्	314
The Infinitive	तुमुन्	318
seṭ and *aniṭ* verbs	सेट् अनिट्	321
Creating Existance of Non-existent	च्वि	322
Lesson 29 The Adverbs and Conjunctions		324
Adverbs	क्रियाविशेषणानि	324
Dictionary of Adverbs		327
Conjunctions	यौगिकशब्दा:	340
Lesson 30 The Prepositions	औपसर्गिकशब्दा:	344
Lesson 31 The Compound Words	समासा:	348

BOOK 3
SPEAK SANSKRIT

Lesson 32 Conversations	वार्तालापा:	363
Lesson 33 Correct Speaking	शुद्धसम्भाषणम्	372
Lesson 34 Prose Reading	गद्यपठनम्	377
Short Stories	लघुकथा:	377
Mother and the Baby Parrot	शुकीशावकौ	377
Unnecessary Advice	निरर्थक: उपदेश:	379
The Inherant Nature	जातिस्वभाव:	381
Short Essays	लघुनिबन्धा:	383

The Horse	अश्वः	383
The Sun	सूर्यः	384
The Knowledge	विद्या	386
Poetic Sayings	सुभाषितानि	388
The Words of Wisdom	सदुपदेशाः	389
Good Sayings	सुवचनानि	391
Parsing and Analysis	विश्लेषणम्	393
Vālmīkih	वाल्मीकिः	393
Gāyatrī Chant	गायत्री-मंत्रः	398
Lesson 35 General Knowledge	सामान्यज्ञानम्	399
The Days of the Week	वासराः	399
The Names of the Months	मासाः	400
The Measurements	परिमाणानि	401
The Names of the Directions	दिशः	402
Time	समयः	403
Relationships	संबन्धाः	405
Lesson 36 Antonyms	विलोमशब्दाः	408
Lesson 37 Words with Suffixes	प्रत्ययान्तशब्दाः	409
Words with Primary Suffixes	कृतप्रत्ययान्तशब्दाः	810
Words with Secondary Suffixes	तद्धित्-शब्दाः	415
Using Nouns as Verb Roots	नामधातुः	422
Amazing Sanskrit Creations		423

APPENDICES :

(i) Charts of conjugations of the Tenses	429
Ten *Parasmaipadī* tenses, Active voice	429
Ten Ātmanepadī tenses, Active voice	438
Ten Passive Voice tenses	445
(ii) Charts of declensions of the Cases	448

राम (अ), वन (अ), गोपा (आ) 448; माला (आ), कवि (इ) 449; वारि (इ), मति (इ), सुधी (ई) 450; नदी (ई), गुरु (उ) 451; मधु (उ), धेनु (उ), स्वभू (ऊ) 452; वधू (ऊ), पितृ (ऋ) 453; कर्तृ (ऋ), धातृ (ऋ), मातृ (ऋ) 454; रै (ऐ), गो (ओ), ग्लौ (औ) 455; नौ (औ), शक् (क्)456; लिख् (ख्), वाच् (च्) 457; राज् (ज्), ऊर्ज् (ज्), स्रज् (ज्) 458; प्राञ्च् (ञ्च्) 459; खञ्ज् (ञ्ज्), मरुत् (त्),भगवत् (त्) 460; भवत् (त्), कुर्वत् (त्), जगत् (त्) 461; महत् (त्), सरित् (त्) 462; सुहृद् (द्), हृद् (द्), क्षुध् (ध्) 463; शशिन् (न्), भाविन् (इन्) 464; आत्मन् (न्), कर्मन् (न्) 465; गुप् (प्), लभ् (भ्) 466; चर् (र्), वार् (र्) गिर् (र्) 467; दिव् (व्), नश् (श्), विश् (श्) 468; दिश् (श्), चिकीर्ष् (ष्), धनुष् (ष्) 469; आशिष् (ष्), चंद्रमस् (स्) 470; श्रेयस् (स्), पयस् (स्) 471; गरीयस् (स्), पुंस् (स्) 472, मुह् (ह्), उपानह् (ह्) 473.

(iii) Declensions of Pronouns 474

अस्मद्, युष्मद्, तद् *(asmad, yuṣmad, tad)* 474; यद्, *(yad)* 475; एतद्, इदम् (*etad, idam*) 476, अदस्, सर्व *(adas, sarva)* 477; किम् *(kim)* 478; कश्चित् *(kaścit)* 479.

(iv) Declensions of Numerical Adjectives 480

एकतर, एकतम (*ekatara, ekatama*) 482

(v) Dictionary of 2000 Verbs धातुशब्दकोश: 484

(vi) Which verb to use? 570

(vii) Charts of Verb Declensions 577

√अद्, √अर्च, √अस् 577; √आस्, √इ 578; √इष्, √ऋच्छ् 579; √एध्, √कथ्, √कम् 580; √कृ, √क्रय्, √क्रीड्, √क्षि 581; √क्षुभ्, √गण् 582; √गद्, √गम्, √ग्रह 583; √घ्रा 584; √चल्, √चिन्त्, √चुर् 585; √जन्, √जि √ज्ञा 586; डी, √तन्, √तप् 587; √तुद्, √तुष्, √त्यज्, √त्रै 588; √दद्, √दह 589; √दा 590; √दिव्, √दीप्, √दृ, √दृश् 591; √धा 592; √धृ, √धाव् 593; √ध्वंस् 594; √नन्द्, √नश्, √नी 595; √पच् 596; √पद् 597; √पा, √पुष् 598; √पूज्, √बुध् 599; √प्रच्छ्, √ब्रू 600; √भक्ष्, √भज् 601; √भा, √भी 602; √भुज् 603; √भू, √भृ, √भ्रम् 604; √भ्रंस् 605; √मन्, √मिल् 606; √मुञ्च् 607; √मृ, √मृश्, √म्लै, √यज् 608; √या 609; √युज्, √रक्ष् 610; √रम् 611; √रुच्, √रुद् 612; √रुध्, √ला, √लिख् 613; √पद्, √विज् 614; √विद् 615; √विश्, √वृ 617; √वृत् 618; √व्रज्, √वह् 619; √शुच्, √शुभ् 620; √शुष्, √श्रु 621; √सद्, √सु, √सू, √सृज् 622; √स्था 623; √स्ना, √स्रंस्, √हन् 624; √हस्, √हा 625; √हिंस्, √हु, √हृ 626; √हृष्, √ही 627, √ह्वे 628.

(viii) Chart of Participles कृदन्तं 629

(ix) Breakdown, Transliteration and Meaning of the Verses 630

(x) Answers to the Exercises उत्तराणि 647

References निर्देश: 653

LESSON 1

Prathamaḥ abhyāsaḥ प्रथमः अभ्यासः।

THE SANSKRIT ALPHABET

saṁskṛta-varṇamālā संस्कृतवर्णमाला।

Vowels (*svarāḥ* स्वराः)

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
a	ā	i	ī	u	ū	ṛ	ṝ	ḷ	ḹ	e	ai	o	au	ṁ	ḥ:

Consonants (*vyañjanāni* व्यञ्जनानि)

क	ख	ग	घ	ङ	1 - the Gutterals		
ka	kha	ga	gha	ṅa			
च	छ	ज	झ	ञ	2 - the Palatals		
ća	ćha	ja	jha	ña			
ट	ठ	ड	ढ	ण	3 - the Cerebrals		
ṭa	ṭha	ḍa	ḍha	ṇa			
त	थ	द	ध	न	4 - the Dentals		
ta	tha	da	dha	na			
प	फ	ब	भ	म	5 - the Labials		
pa	pha	ba	bha	ma			
य	र	ल	व	श	ष	स	ह
ya	ra	la	va	śa	ṣa	sa	ha

NOTES

** In these lessons, the pronounciation of Sanskrit character *'ch'* is transliterated as *ć* in order to distinguish it from the common English character c (which = k).

eg◦ The car moves. कारयानं चलति *cāryānaṁ ćalati (cāryānaṁ calati).*

PRONOUNCIATIONS

(1) GUTTURALS : The consonants from k-class (k, kh, g, gh, ṅ) are pronounced by touching the hind part of the tongue to the THROAT (Gutter).

(2) PALATALS : The consonants from ć-class (ć, ćh, j, jh, ñ) are pronounced by touching the middle part of the tongue to the middle roof of the mouth i.e. the PALATE.

(3) CEREBRALS : The consonants from ṭ-class (ṭ, ṭh, ḍ, ḍh, ṇ) are pronounced by momentarily touching tip of the tongue against roof of the mouth i.e. the CEREBRUM.

(4) DENTALS : The consonants from t-class (t, th, d, dh, n) are pronounced by touching tip of the tongue against the base of the TEETH.

(5) LABIALS : The consonants from p-class (p, ph, b, bh, m) are pronounced by touchning the LIPS together.

LESSON 2

dvitīyaḥ abhyāsaḥ द्वितीय: अभ्यास:।

Pronouncing Sanskrit Characters

(1) Guttural	कण्ठ्य	*(kaṇṭhya)*	=	with throat
(2) Palatal	तालव्य	*(tālavya)*	=	with palate
(3) Cerebral	मूर्धन्य	*(mūrdhanya)*	=	with cerebrum
(4) Dental	दन्त्य	*(dantya)*	=	with teeth
(5) Labial	ओष्ठ्य	*(oṣṭhya)*	=	with lips
(6) Nasal	अनुनासिक	*(anunāsi*k)	=	with nose

(1) THE VOWELS :

Vowel	Stands for	Sounds like	As in	Pronounciation
a	(अ)	A	American	Guttural
ā	(आ)	a	car	Guttural
i	(इ)	I	India	Palatal
ī	(ई)	ee	peel	Palatal
u	(उ)	u	put	Labial
ū	(ऊ)	oo	moon	Labial
Vowel	Stands for	Sounds like	As in	Pronounciation
ṛ	(ऋ)	ri, ru	ring, crucial	Cerebral
ṝ	(ॠ)	rī, rū		Cerebral

lṛ	(लृ)	lri, lru		Dental
lṛ́	(लॄ)	lrī, lrū		Dental
e	(ए)	e	grey	Guttural+Palatal
ai	(ऐ)	ai	aisle	Guttural+Palatal
o	(ओ)	o	go	Guttural+Labial
au	(औ)	au	gauge	Guttural+Labial

(2) THE SEMIVOWELS :

ḿ	(अं)	ã		nasal
ḥ:	(अः)	half-h		breath

(3) THE CONSONANTS :

Vowel	Stands for	Sounds like	As in	Pronounciation
k	(क्)	k	kit	Guttural
kh	(ख्)	kh	khyber	Guttural
g	(ग्)	g	god	Guttural
gh	(घ्)	gh	ghost	Guttural
ṅ	(ङ्)	n	ring	Guttural
ć, c	(च्)	ch	rich	Palatal
ćh	(छ्)	chh	ć with breath	Palatal
j	(ज्)	j	jug	Palatal
jh	(झ्)	dgeh	hedgehop	Palatal
ñ	(ञ्)	n	hinge	Palatal

Vowel	Stands for	Sounds like	As in	Pronounciation
ṭ	(ट्)	t	cuṭ	Cerebral
ṭh	(ठ्)	th	ṭ with breath	Cerebral
ḍ	(ड्)	d	red	Cerebral
ḍh	(ढ्)	dh	adhere	Cerebral

ṇ	(ण्)	n	band	Cerebral
t	(त्)	t	(soft t)	Dental
th	(थ्)	th	thunder	Dental
d	(द्)	th	other	Dental
dh	(ध्)	dh	buddha	Dental
n	(न्)	n	no	Dental
p	(प्)	p	cup	Labial
ph	(फ्)	ph, f	photo	Labial
b	(ब्)	b	rub	Labial
bh	(भ्)	bh	abhore	Labial
m	(म्)	m	mug	Labial
y	(य्)	y	yes	Palatal
r	(र्)	r	rub	Cerebral
l	(ऌ, ल्)	l	love	Dental
v	(व्)	v, w	wave	Dental + Labial
ś	(श्)	sh	shoot	Palatal
ṣ	(ष्)	sh	should	Cerebral
s	(स्)	s	sun	Dental
h	(ह्)	h	hug	Guttural
ḷ	(ळ्)	soft l		Cerebral

LESSON 3

tṛtīyaḥ abhyāsaḥ तृतीयः अभ्यासः।

THE SANSKRIT CHARACTERS

saṁskṛta-varṇāḥ संस्कृतवर्णाः।

The character (*varṇaḥ* वर्णः) that can be pronounced independently is called a VOWEL (*svaraḥ* स्वरः).

eg॰ अ, इ, उ (a, i, u) ...etc.

The characters that can NOT be pronounced independently (without the help of a vowel), are called the CONSONANTS (*vyañjanāni* व्यञ्जनानि). येषां वर्णानाम् उच्चारणं स्वतंत्रं न भवति ते व्यञ्जनानि कथ्यन्ते **।

eg॰ क्, ख्, ग् (k, kh, g) ...etc. Therefore,

क् + अ = क; ख्, + अ = ख k + a = ka; kh + a = kha ...etc.

3.1

THE VOWELS

svarāḥ स्वराः।

In Sanskrit, the vowels are of three types. संस्कृतस्वराः त्रिविधाः सन्ति।

(A) The SHORT vowels (*hrasvāḥ svarāḥ* ह्रस्वाः स्वराः) are those which take one unit of time to pronounce them. अ, इ, उ, ऋ, ऌ (*a, i, u, ṛ, lṛ*) are the five basic short vowels.

(B) The LONG vowels (*dīrghāḥ svarāḥ* दीर्घाः स्वराः) are those which take two units of time to pronounce them. आ, ई, ऊ, ॠ, ए, ऐ, ओ, औ, ॡ (*ā, ī, ū, ṝ, e, ai, o, au, lṝ*) are the nine long vowels. Each long vowel is made up of two or more short vowels.

The Short vowels अ, इ, उ, ऋ, ऌ (*a, i, u, ṛ* and *lṛ*) and the Long vowels आ, ई, ऊ, ॠ and ॡ (*ā, ī, ū, ṝ* and *lṝ*) are together called SIMPLE vowels (अमिश्रस्वराः)

The four Long vowels ए, ऐ, ओ औ (*e, ai, o, au*) composed of two dis-similar vowels, are called DIPTHONGS (मिश्रस्वराः)

EXAMPLES : Long Vowels

(1) Long vowel	आ	=	short vowel अ + short vowel अ
(2) Long vowel	ई	=	short vowel इ + short vowel इ
(3) Long vowel	ऊ	=	short vowel उ + short vowel उ
(4) Long vowel	ए	=	short vowel अ + short vowel इ
(5) Long vowel	ओ	=	short vowel अ + short vowel उ

(C) The PLUTA vowels (*plutāḥ svarāḥ* प्लुता: स्वरा:) are those that take at least three units of time to pronounce them. The long expressions such as vowel आ (ā) in the word राऽऽऽम, form the pluta vowels.

TABLE : VOWELS (What we learned so far)

1.Short vowels	अ, इ, उ, ऋ, ऌ *a, i, u, ṛ, lṛ*
2.Long vowels	आ, ई, ऊ, ॠ, ए, ऐ, ओ, औ, ॡ *ā, ī, ū, ṝ, e, ai, o, au, lṝ*
3.Simple vowels	अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ऋ, ॠ, ऌ, ॡ *a, ā, i, ī, u, ū, ṛ, ṝ, lṛ, lṝ*
4.Dipthongs	ए, ऐ, ओ औ *e, ai, o, au*
5.Pluta vowels	ऽ

EXERCISE 1 : A. Read the following characters:

(1) अ, उ, इ, ऋ (2) इ, ऋ, अ (3) उ, इ, अ

(4) ऊ, आ, ई (5) औ, ए, ओ (6) ए, ऐ, ऊ, आ

B. Fill in the blanks:

(1) अ + अ = -------- (2) अ + उ = -------- (3) अ + इ = --------

3.2

THE CONSONANTS

In Sanskrit there are 25 class consonants (*varga-vyañjanāni* वर्गव्यञ्जनानि) and there are nine non-class (*avarga* अवर्ग-) consonants. संस्कृते पञ्चविंशति: वर्गव्यञ्जनानि नव च अवर्गव्यञ्जनानि सन्ति।

(1) The 25 Class Consonants from क् to म् are grouped phonetically into five classes (*vargāḥ* वर्गा:)

consisting of five consonants each. These 25 consonants from *k* to *m* are also called 'Contactuals' (*sparsá-vyañjanāḥ* स्पर्श–व्यञ्जना: कादया: मावसाना: स्पर्शा:)

1. Class k (क) क्ख् ग्घ्ङ् k kh g gh ṅ 2. Class ć (च) च्छ्ज्झ्ञ् ć ćh j jh ñ
3. Class ṭ (ट) ट्ठ्ड्ढ्ण् ṭ ṭh ḍ ḍh ṇ 4. Class t (त) त्थ्द्ध्न् t th d dh n
5. Class p (प) प्फ्ब्भ्म् p ph b bh m

(2). The next 4 characters य्, र्, ल्, व् are semi-consonsnts or semi-vowels (*antasthāḥ* यरलवा: अंतस्था:)

(3). Remaining four characters श्, ष्, स्, ह् are the 'warm breath characters' (*uṣmāṇaḥ* उष्माण: शषसहा: उष्माण:) of which the first three श्, ष्, स् are called 'sibilants' and the last one ह् is an aspirate.

THE PRONOUNCIATIONS

(1) GUTTURALS are अ, आ, : क्, ख्, ग्, घ्, ङ्, ह् *a, ā, ḥ, k, kh, g, gh, ṅ, h.*

They are pronounced from the **throat**

(2) PALATALS are इ, ई, च्, छ्, ज्, झ्, ञ्, य्, श् *(i, ī) ć, ćh, j, jh, ñ, y, ś.*

They are pronounced from the **palate**

(3) CEREBRALS are ऋ, ॠ, ट्, ठ्, ड्, ढ्, ण्, र्, ष् *ṛ, ṝ, ṭ, ṭh, ḍ, ḍh, ṇ, r, ṣ.*

They are pronounced from the **roof of the mouth**

(4) DENTALS are ऌ, ॡ, त्, थ्, द्, ध्, न्, ल्, स् *lṛ, lṝ, t, th, d, dh, n, l, s.*

They are pronounced from the **teeth**

(5) LABIALS are उ, ऊ, प्, फ्, ब्, भ्, म् *u, ū, p, ph, b, bh, m, v.*

They are pronounced from the **lips.** Character व *v* is dental-labial; ए, ऐ *e, ai* are guttural-palatal and ए, ऐ *e, ai* are guttural-palatal.

(6) THE HARD CONSONANTS

The first two consonants from each class (क्, ख्; च्, छ्; ट्, ठ्; त्, थ्; प्, फ् *k, kh, ć, ćh, ṭ, ṭh, t, th, p, ph*) and three sibilants (श्, ष्, स् *ś, ṣ, s*) are Hard Consonants (*kaṭhora-vyañjanāni* कठोर–व्यञ्जनानि)

(7) THE SOFT CONSONANTS

The rest of the consonants, namely, the last three consonants from each class (ग्, घ्, ङ्; ज्, ज्, ञ्; ड्, ढ्, ण्; द्, ध्, न्; ब्, भ्, म् *g, gh, np, j, jh, ñ, ḍ, ḍh, ṇ, d, dh, n, b, bh, m*) the semi-vowels (य्, र्, ल्, व् *y, r, l, v*) and the aspirate (ह् *h*) are Soft Consonants (*mṛdu-vyañjanāni* मृदुव्यञ्जनानि)

(8) THE NASAL CONSONANTS

The last character from each of the five classes (ङ्, ञ्, ण्, न्, म्), are the Nasal Consonants (*anunāsikāni* अनुनासिकानि)

(9) THE ANUSVĀRA AND THE VISARGA

Anusvāra (ं) and *visarga* (:) are two more sounds in Sanskrit. The *anuswāra* (अनुस्वार:) is the modification of nasal consonants ङ्, ञ्, ण्, न् and म्; where as the *visarga* (विसर्ग:) is the modified form of consonant स् or र्। So the *anusvāra* and *visarga* are counted among the consonants, even though they are not counted as separate characters, but they are sometimes treated as semi-vowels. Together they are called *Āyogavāhas* (*āyogavāhau* आयोगवाहौ)

3.5

THE WORD ENDINGS

शब्दान्ता:।

Below is how consonants and vowels are joined to form words. The last character of a word shows how the word ends. eg◦ in the word राम (र् + अ + अ + म् + अ) the last letter is अ, therefore, the word राम is अकारान्त (*akārānta* = ending in character अ)

(A) अजन्त (ending in अच्, ending in a vowel)

(1) राम	= र् + आ + म् + अ	अकारान्त
(2) वन	= व् + अ + न् + अ	अकारान्त
(3) माला	= म् + आ + ल् + आ	आकारान्त
(4) कवि	= क् + अ + व् + इ	इकारान्त
(5) वारि	= व् + आ + र् + इ	इकारान्त
(6) मति	= म् + अ + त् + इ	इकारान्त
(7) नदी	= न् + अ + द् + ई	ईकारान्त
(8) भानु	= भ् + आ + न् + उ	उकारान्त
(9) मधु	= म् + अ + ध् + उ	उकारान्त

(10) धेनु = ध् + ए + न् + उ उकारान्त

(11) वधू = व् + अ + ध् + ऊ ऊकारान्त

(12) पितृ = प् + इ + त् + ऋ ऋकारान्त

(13) धातृ = ध् + आ + त् + ऋ ऋकारान्त

(14) मातृ = म् + आ + त् + ऋ ऋकारान्त

(B) हलन्त (ending in a consonant)

(15) वाच् = व् + आ + च् चकारान्त

(16) राज् = र् + आ + ज् जकारान्त

(17) मरुत् = म् + अ + र् + उ + त् तकारान्त

(18) जगत् = ज् + अ + ग् + अ + त् तकारान्त

(19) सुहृद् = स् + उ + ह् + ऋ + द् दकारान्त

(20) शशिन् = श् + अ + श् + इ + न् नकारान्त

(21) आत्मन् = आ + त् + म् + अ + न् नकारान्त

(22) कर्मन् = क् + अ + र् + म् + अ + न् नकारान्त

(23) दिश् = द् + इ + श् शकारान्त

(24) चंद्रमस् = च् + अ + न् + द् +र् + अ + म् + अ + स् सकारान्त

(25) पयस् = प् + अ + य् + अ + स् सकारान्त

EXERCISE 2 : A. Fill in the blanks

(1) राम = ------ + ------ + ------ + ------ ।

(2) सीता = ------ + ------ + ------ + ------ ।

(3) पुष्प = ------ + ------ + ------ + ------ + ------ ।

(4) कृष्ण = ------ + ------ + ------ + ------ + ------ ।

(5) संस्कृत = ------ + ------ + ------ + ------ + ------ + ------ + ------ + ------ ।

(6) मनस् = ------ + ------ + ------ + ------ + ------ ।

(7) भानु = ------ + ------ + ------ + ------ ।

(8) वधू = ------ + ------ + ------ + ------ ।

(9) वेद = ______ + ______ + ______ + ______ ।

(10) वैद्य = ______ + ______ + ______ + ______ + ______ ।

(11) ब्रह्मा = ______ + ______ + ______ + ______ + ______ + ______ ।

LESSON 4

ćaturthaḥ abhyāsaḥ चतुर्थः अभ्यासः।

WRITING SANSKRIT WORDS

PRACTICING SIMPLE CONSONANTS

asaṁyukta-varṇānām abhyāsaḥ असंयुक्तवर्णानाम् अभ्यासः।

Study the order of the Sanskrit consonants given in Lesson 1, and do the following exercises. Uniquely in this book, the characters are grouped according to their shapes, and not according to their usual aplhabetical order. For, we have observed that with this novel method it is easy for a new learner to co-relate and remember the *Hindī* characters.

4.1

Letters : व *va (wa),* ब *ba,* क *ka*

ō व ɓ ब ō व क

v (w) → va (wa) b → ba v → va → ka

EXERCISE 3 : Only on what we have learned so far

Write the following in Sanskrit :

1. ka, ba, ka 2. ba, va, ba 3. va, ka, ba
4. ba, va, ka 5. ka, va, ba 6. va, ba, ka
7. क, ब, व 8. कक, कब, कव 9. बब, बक, बव
10 वव, वक, वब 11 ककक, कबव, कवब 12 वबक, बकव

4.2

Letters : प *pa,* ष *ṣa,* फ *pha (fa),* ण *ṇa*

ट प	ठ ष	ट प फ	ण ण
p → pa	ṣ → ṣa	p → pa → pha, fa	ṇ → ṇa

EXERCISE 4 : Only on what we have learned so far

Write the following in Sanskrit :

1. pa, pha 2. pha, ba 3. va, pa, ka 4. pa, ṣa, ṇa 5. pha, ṣa, pa 6. ba, pa, pha

7. ष, प, फ 8. क, ण, फ, व 9. ब, ण 10. कण, बब, कप, फण, बव, कब, णण, षण, षप, बफ, कफ, पष, बक, वक, पक, बफ, वफ, पब, वण, बष, णष, पव, कव

4.3

Letters : त *ta,* न *na,* ग *ga,* म *ma,* भ *bha*

त्   त   न्   न   ग्   ग   म्   म   भ्   भ

t → ta   n → na   g → ga   m → ma   bh → bha

EXERCISE 5 : Only on what we have learned so far

Write the following in Sanskrit :

(A) 1. ma, bha   2. bha, ga   3. ma, na   4. ka, ta, ga   5. va, ṣa   6. pa, na

(B) 1. त, न, भ   2. म, भ, न, त   3. ग, त, क, ब   4. तन (body) , मन (mind), नग (mountain), कण (particle), वन (forest), भगत (devotee), तम (darkness), बक (stork), मत (opinion), गगन (sky), पतन (downfall)

4.4

Letters : च *ća,* ज *ja,* ञ *ña,* ल or ऌ *la*

च्   च   ज्   ज   ञ्   ञ   ल्   ल

ć (ch) → ća (cha)   j → ja   ñ → ña   l → la

EXERCISE 6 : Only on what we have learned so far

Write the following characters in Sanskrit

1. ka, ća, ṇa, pa   2. la, ma, ja, ta   3. bha, pha, ṣa   4. mana, manana   5. kaṇa, vana

6. labha, ćala

7 ज, च, ञ   8. ल, ज, च   9. ऌ, ल   10. जलज, चपल   11. जल, चल   10. लवण

(मन *mind,* मनन *meditation,* कण *particle,* वन *forest,* लभ *get,* चल *moving,* जलज *water-born*, चपल *quick*, जल *water*, लवण salt)

4.5

Letters : र *ra,* स *sa,* ख *kha,* श *śa*

र		स्		स	ख्		ख	श्		श
ra		s	→	sa	kh	→	kha	ś	→	śa

EXERCISE 7: Only on what we have learned so far

Read and write the following in Sanskrit :

1. ća, ja, la 2 ña, ja, ća 3. la, ća, ja 4. sa, kha, ra 5. sa, śa, kha 6. ra, sa, śa

7. च, ज, ञ, ल 8. र, स, ख, श 9. चल, जल, जग 10. कलश, चरण, रस, शर, रस, सम, फल, कमल, सरल, भरत 11. चणक, चरम, समर, तन, मन, कण, परम, चपल, पत, नर 12. नभ, नरक, जल, खल, शर, पर, सम, चल, शरण, सबल।

4.6

Letters : घ *gha,* ध *dha,* छ *ćha*

घ्		घ	ध्		ध		छ
gh	→	gha	dh	→	dha		ćha

EXERCISE 8 : Only on what we have learned so far

Read and witer in Sanskrit :

1. ća, ga, ćha 2. na, ća, ma, ćha 3. bha, ća, gha

4. घ, ध, न, ग 5. छ, च, भ, त 6. म, छ, भ, च

7. नग, घन, धन 8. तन, मनन, गत 9. मम, वचन, कनक

10. छल, वध, धवल, मरण, वमन, खर, बल, पल, फल, मल।

(for meanings of the words, see Answers in Appendix 10)

4.7

Letters : य *ya,* थ *tha;* क्ष *kṣa,* ज्ञ *jña*

य्	य	थ्	थ	क्ष्	क्ष	ज्ञ्	ज्ञ
y →	y a	th →	tha	kṣ →	kṣa	jñ →	jña

EXERCISE 9 : Only on what we have learned so far. Write the following in Sanskrit :

(A) 1. ćha, gha, dha 2. dha, gha 3. ya, tha 4. kṣa, jña 5. gha, jña, ya, tha 6. jña, dha, tha, gha. (B) 1. घ, ध, छ 2. य, थ 3. क्ष, ज्ञ 4. क्षय, शर, यक्ष 5. यज्ञ, रथ, धन 6. घन, यम, क्षर 7. तन मय धन, वध, जय, लय, यजन, छल, सधन, घन, सम, शरण; 8. भय, शयन, रण, रक्षण, कक्ष, क्षण, पक्ष, लभ, तरल, सरल, गरल; 9. चल, मत, यज्ञ, भक्षण, कर, वर, धर, भर, खर, चर, नर, हर, शर; 10. भक्ष, यक्ष, रक्ष, तक्षक, तज्ञ, कक्ष, यम, शम, क्षण, रक्षण, सज्ञ, यज्ञ, कक्ष, पक्ष, भक्ष, लक्ष, वक्ष, रक्षक, भक्षक, सयज्ञ। (for the meanings, see Answers in Appendix 10)

4.8

Letters : *ṭa, ṭha, ḍa, ṅa, ḍha, da, Jha, ha*

ट, ठ, ड, ङ, ढ, द, झ, ह

ट	ठ	ढ	द	ड	ङ	झ	ह
ṭa	ṭha	ḍha	da	ḍa	ṅa	jha	ha

EXERCISE 10 : On what we have learned. Write the following characters in Sanskrit

1. ṭha, ṭa, ḍa, ha 2. ḍa, ṭa, ṭha 3. ṅa, ḍa, ṭha 4. ḍha, da, jha 5. da, ḍha, jha 6. ṭa, ṭha, ḍa, ḍha

7. ट, ठ, ढ, द, ड, ङ, झ, ह, झ, दल, दम, लभ, जनन। 8. डयन, रम, बक, झष, हत, कर, तमस, तल, दम, शम, पवन, हर। 9. झष, वर, नर, मद, पट, पटल, पद, बल, वन, सतत, खग, चल। 10. भव, मन, बक, भज, वश, लक्ष, लक्षण, घन, धन, वरण, हय।

LESSON 5

pañćamaḥ abhyāsaḥ पञ्चमः अभ्यासः।

STUDY OF SANSKRIT VOWELS

saṁskṛta-svarāṇām abhyāsaḥ संस्कृतस्वराभ्यासः।

5.1

Letters : अ *a,* आ *ā,* ओ *o,* औ *au*

अ	ा	आ	अ	ो	ओ	अ	ौ	औ
a	→	ā	a	→	o	a	→	au

EXERCISE 11 : Only on what we have learned so far. Write the Sanskrit characters :

1. अ, आ, ओ, औ 2. आ, अ, औ 3. ओ, औ, ॐ

4. अक्ष आगम आगार 5. ओघ ओज 6. औदक औक्ष

(for meanings, see Answers in Appendix 10)

5.2

Letters : इ *i,* ई *ī,*

इ	ई
i	ī

EXERCISE 12 : Only on what we have learned so far. Write the following in Sanskrit :

1. a, ā 2. i, ī 3. ā, ā 4. a, ī 5. ā, ī, i 6. ā, ī

7. इ, ई, ईरण, इह, ईड, ईशः ईक्षक, इतर, इक्षव, ईक्षण, इव।

(for meanings, see Answers in Appendix 10)

5.3

Letters : उ *u*, ऊ *ū*, ऋ *ṛ*, ॠ *ṝ*, ऌ *lṛ*, ॡ *lṝ*

उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ
u	ū	ṛ	ṝ	lṛ

EXERCISE 13 : Only on what we have learned so far

Write the following Sanskrit characters and words :

1. उ, ऊ, उ, ऋ, ॠ 2. उक्षण, उदर 3. उप, उपग, कृपा
4. उपपद, अवकर 5. उपमान, उपल 6. ऊत, ऊषक

5.4

Letters : ए *e*, ऐ *ai*

ए	ऐ
e	ai

EXERCISE 14 : Only on what we have learned so far

(A) Write the following Sanskrit words :

1. ए, ऐ 2. एक, एकतर 3. एषण, ऐक्षव
4. ऐरावत, ऐल 5. एतद्, एकादश 6. ऐरावण, ऐश

LESSON 6

ṣaṣṭhaḥ abhyāsaḥ षष्ठः अभ्यासः।

THE SANSKRIT VOWEL-SIGNS

SANSKRIT VOWEL-SIGNS

Vowels :	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ए	ऐ	ओ	औ
signs :		ा	ि	ी	ु	ू	ृ	ॄ	े	ै	ो	ौ
sound:	a	ā	i	ī	u	ū	ṛ	ṝ	e	ai	o	au
		aa		ee		oo	ri	rī				

	ा	ि	ी	ु	ू	ृ	ॄ	े	ै	ो	ा
	ā	i	ī	u	ū	ṛ	ṝ	e	ai	o	au
eg。प	पा	पि	पी	पु	पू	पृ	पॄ	पे	पै	पो	पौ
p	pā	pi	pī	pu	pū	pṛ	pṝ	pe	pai	po	pau

पु	पू	कु	कू	रु	रू	छ्रु	कृ	तृ	हृ	दृ	शृ	तॄ
pu	pū	ku	kū	ru	rū	ćhru	kṛ	tṛ	hṛ	dṛ	śṛ	tṝ

EXERCISE 15 : On what we have learned. Read and write the following in Sanskrit :
1. जयी, जयति, जिगीषा 2. जिगीषु, कति 3. शृणु, कृपा 4. दीप, हृदय, पूत, पूति 5. पूजक, पूजन 6. दृति, दृढ 7. ज्ञानी, महा, सुख, दुःख, दृश्, दूषण, वृथा, पृथा, पृथिवी 8. ज्ञानयोग, महाभारतीय, संशय, नील, पौराणिक, भिक्षु, पितॄणाम, गुरु, रूप, तरु, तरुण, करुण।

CHART OF

VOWEL-SIGNS APPLICATION

अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ए	ऐ	ओ	औ
	ा	ि	ी	ु	ू	ृ	ॄ	े	ै	ो	ौ
	ā	i	ī	u	ū	ṛ	ṛ́	e	ai	o	au
क	का	कि	की	कु	कू	कृ	कॄ	के	कै	को	कौ
क्ष	क्षा	क्षि	क्षी	क्षु	क्षू	क्षृ	क्षॄ	क्षे	क्षै	क्षो	क्षौ
ख	खा	खि	खी	खु	खू	खृ	खॄ	खे	खै	खो	खौ
ग	गा	गि	गी	गु	गू	गृ	गॄ	गे	गै	गो	गौ
घ	घा	घि	घी	घु	घू	घृ	घॄ	घे	घै	घो	घौ
ङ	ङा	ङि	ङी	ङु	ङू			ङे	ङै	ङो	ङौ
च	चा	चि	ची	चु	चू	चृ	चॄ	चे	चै	चो	चौ
छ	छा	छि	छी	छु	छू	छृ	छॄ	छे	छै	छो	छौ
ज	जा	जि	जी	जु	जू	जृ	जॄ	जे	जै	जो	जौ
ज्ञ	ज्ञा	ज्ञि	ज्ञी	ज्ञु	ज्ञू			ज्ञे	ज्ञै	ज्ञो	ज्ञौ
झ	झा	झि	झी	झु	झू	झृ	झॄ	झे	झै	झो	झौ
ञ	ञा	ञि	ञी	ञु	ञू			ञे	ञै	ञो	ञौ
ट	टा	टि	टी	टु	टू	टृ	टॄ	टे	टै	टो	टौ
ठ	ठा	ठि	ठी	ठु	ठू	ठृ	ठॄ	ठे	ठै	ठो	ठौ
ड	डा	डि	डी	डु	डू	डृ		डे	डै	डो	डौ
ढ	ढा	ढि	ढी	ढु	ढू	ढृ		ढे	ढै	ढो	ढौ
ण	णा	णि	णी	णु	णू	णृ		णे	णै	णो	णौ
त	ता	ति	ती	तु	तू	तृ	तॄ	ते	तै	तो	तौ
थ	था	थि	थी	थु	थू	थृ	थॄ	थे	थै	थो	थौ
द	दा	दि	दी	दु	दू	दृ	दॄ	दे	दै	दो	दौ
ध	धा	धि	धी	धु	धू	धृ	धॄ	धे	धै	धो	धौ

न	ना	नि	नी	नु	नू	नृ	नॄ	ने	नै	नो	नौ
प	पा	पि	पी	पु	पू	पृ	पॄ	पे	पै	पो	पौ
फ	फा	फि	फी	फु	फू	फृ		फे	फै	फो	फौ
ब	बा	बि	बी	बु	बू	बृ	बॄ	बे	बै	बो	बौ
भ	भा	भि	भी	भु	भू	भृ	भॄ	भे	भै	भो	भौ
म	मा	मि	मी	मु	मू	मृ	मॄ	मे	मै	मो	मौ
य	या	यि	यी	यु	यू	यृ		ये	यै	यो	यौ
र	रा	रि	री	रु	रू			रे	रै	रो	रौ
ल	ला	लि	ली	लु	लू	लृ	लॄ	ले	लै	लो	लौ
व	वा	वि	वी	वु	वू	वृ	वॄ	वे	वै	वो	वौ
श	शा	शि	शी	शु	शू	शृ	शॄ	शे	शै	शो	शौ
ष	षा	षि	षी	षु	षू	षृ		षे	षै	षो	षौ
स	सा	सि	सी	सु	सू	सृ	सॄ	से	सै	सो	सौ
ह	हा	हि	ही	हु	हू	हृ		हे	है	हो	हौ

ANUSWARA AND AVAGRAHA

अं *ṁ*, अः *ḥ*

पं paṁ   पः paḥ

EXERCISE 16 : On what we have learned so far. Read and write the following words.

1. अम्, अः, अण्डजः (born from egg), वंशः (linage), पंकजं (lotus), रंगः (colour), दण्डः (punishment), भंगः (breaking), गंधः (smell), 2. संगः (attachment), संशयः (doubt), हंसः (swan), कंसः (a glass), स्वतः (oneself), कंपनं (shaking), खंजः (bald), भयंकरः (terrible), चंदनं (sandlewood), कंदरं (cave) 3. कंठः (throat), पतंगः (moth), भंजनं (breakage), गंधकः (sulphur), तरंगः (wave), वदनं (mouth), वंदनं (salute), शंखः (conch-shell), संकलनं (weaving), सञ्चयः (assembly), संपदा (wealth), मञ्चः (a stage) 4. षडंगं (of six organs), अंब (mother), मंजनं (rubbing compound), अंबरं (sky), शंकरः (Shiva), सचयः (gathering), रंजनं (entertainment), बलवंतः (powerful), भगवंतः (god), संजय (Sanjaya), संगरः (battle), संघः (group), सञ्चः (gathering), संतः (saint) , मंद (slow), अनंतरं (after) 5. छंदः (meter), दंभः (pretending), रंकः (poor), संगमः (meeting), संकरः (admixture).

RULES FOR PROPER TRANSLITERATION OF SANSKRIT CHARACTERS INTO ENGLISH with diacritical signs

m̐ (अं), ṁ, m (म्); ma (म), ṅ (ङ्), ñ (ञ्), ṇ (ण्), n (न्), na (न)

Character *m̐* (अं) or *ṁ* (म्) is the nasal dot (अनुस्वारः) placed over any chacter in a word :

(i) ṁ Within a sentence, when character *m* (म्) comes **at the end of any word** that is followed by a word that begins with any consonant, **only that nasal dot means *ṁ*** (म्)

eg॰ *aham kim kromi = ahaṁ kiṁ kromi अहम् किम् करोमि = अहं किं करोमि।*

(ii) m Within a sentence, when *m* (म्) comes at the end of the sentence, it stays as म् (m).

eg॰ *kim kromi aham = kiṁ kromi aham किम् करोमि अहम् = किं करोमि अहम्।*

(iii) ṁ Within a word, when the nasal dot is followed by any consonant from p-class (p ph b bh m प फ ब भ म), then that nasal dot means half character म् (m).

eg॰ *saṁpadā* संपदा = सम्पदा = सम्पदा। *guṁphana* गुंफन = गुम्फन = गुम्फन, *aṁbara* अंबर = अम्बर = अम्बर। *daṁbha* दंभ = दम्भ = दम्भ। *saṁmati* संमति = सम्मति = सम्मति।

(iv) m̐ Within a word, when the nasal dot is followed by any non-class consonant (*y r l v ś ṣ s h* य र ल व श ष स ह), **that nasal dot means *m̐*** अं (just a nasal sound, even though it is generally inaccurately transliterated as *ṁ*). eg॰ संस्कृतं पठ = *sam̐skṛtaṁ paṭha* NOT *saṁskṛtaṁ paṭha* सम्स्कृतं पठ *or sanskṛtam paṭha* सन्स्कृतं पठ (NOTE: the nasal dots in *sams* संस् and in *kṛtam* कृतं both have different pronounciations, and thus must be transliterated differently (as *m̐* and *ṁ*), but NOT both as *ṁ*)

Similarly, संयम = sam̐yama, not सम्यम saṁyama; संरक्षण = sam̐rakṣaṇa, not सम्रक्षण saṁrakṣaṇa; संलग्न = sam̐lagna, not सम्लग्न saṁlagna; संवाद = sam̐vāda, not सम्वाद saṁvada; वंश = vam̐śa, not वम्श vaṁśa; कंस = kam̐sa, not कम्स kaṁsa; संहार = sam̐hara, not सम्हार saṁhāra ...etc.

(v) m The half character *m* म् may come (1) at the end of any word that is followed by any word that is starting with a vowel, eg॰ *bho Rāma mām̐ tvam uddhara!* भो राम मां त्वम् उद्धर! or (2) it may come at the end of a sentence. eg॰ *bho Rāma mām̐ uddhara tvam!* भो राम माम् उद्धर त्वम्! भो राम मामुद्धर त्वम्!

(vi) The full character *ma* म (म् + अ = म *m + a = ma*) may come anywhere in a sentence. eg॰ *bho Rāma māṁ tvam uddhara!* भो राम मां त्वम् उद्धर! भो राम मां त्वमुद्धर! भो राम माम् उद्धर त्वम्! भो राम मामुद्धर त्वम्! भो रामोद्धर त्वं माम्। भो राम त्वमुद्धर माम्।

AGAIN REMEMBER

Anuswara = ṅ (ङ्), ñ (ञ्), ṇ (ण्), n (न्), ṁ (म्), m̃ (अं)

For transliterating the nasal dot (*anusvāraḥ* अनुस्वारः) within a word, into English,

following six rules apply.

(1) When the nasal dot is followed by any character from k-class (क्, ख्, ग्, घ् k, kh, g, gh), that nasal dot is transliterated as → ṅ (ङ्)

(2) When the nasal dot is followed by any character from ć-class (च्, छ्, ज्, झ् ć, ćh, j, jh), that nasal dot is transliterated as → ñ (ञ्)

(3) When the nasal dot is followed by any character from ṭ-class (ट्, ठ्, ड्, ढ् ṭ, ṭh, ḍ, ḍh), that nasal dot is transliterated as → ṇ (ण्)

(4) When the nasal dot is followed by any character from t-class (त्, थ्, द्, ध् t, th, d, dh), that nasal dot is transliterated as → n (न्)

(5) When the nasal dot is followed by any character from p-class (प्, फ्, ब्, भ् p, ph, b, bh), that nasal dot is transliterated as → m (म्)

(6) When the nasal dot is followed by any non-class character (य् र् ल् व श् ष् स ह् y, r, l, v, ś, ṣ, s), that nasal dot is transliterated as → m̃ (अं)

EXERCISE 17 : What we learned so far. Read and write the following words

(answers are on the next page)

(1) अहम् आवाम् वयम् माम् मया मे मम नः मयि तव सः तम् तेन ते सा ताम् यः यौ ये यम् यान् येन या याः याम् यया एषः एते एतम् एतान् एतेन एतैः एतेषु एषा एताः एताम् एतया एतासु एतत् एतद् एतानि कः कौ के कम् केन केषु का काः कया काभिः किम् कानि अयम् इमे इमम् अनेन एषाम् एषु इदम् इमानि असौ रामः वनम् माला कविः वारि मतिः नदी मधु धेनुः वधू पिता धातृ माता वाक् राट् जगत् शशिन् दिक् पयः भू अस् अद् तुद् तन्।

(2) अहम् करोमि। अधुना शीतम् अनुभवामि।

(3) एतत् कदापि न करोमि। सः कः? सः मम बन्धुः।

(4) भोजने लवणं कथं न भवति?

(5) एतत् अहं न जानामि। मातरं नमामि।

(6) मम गृहे एकः शुकः आसीत्। सीता एका चतुरा बालिका।

(7) सः अवदत् मम लेखनी न लिखति इति।

(8) कृपया तस्मै निजलेखनीं देहि। अहम् इदानीम् उपविशानि किम्?

(9) सदा महाभारतं च रामायणं च पठ।

(10) तव वैवाहिकजीवनं सुखमयं भूयात्!

(11) मया सह भोजनं चायपानं च कुरु।

(12) मूढवत् वृथा मा वद। गंगा पावना नदी।

(13) बीजम् अहं भूतानां सनातनम् इति केशवः उवाच।

(14) प्रयाणकाले मनसा अचलेन योगबलेन च परं पुरुषम् उपैति।

(15) रामे वने गते ते सकलाः अपि रुरुदुः।

(16) तात! कः अयम्? अयं याचकः। याचकः किं करोति?

(17) कालिदासः महाकविः आसीत्।

(18) पुरा मिथिलायां जनकः नाम महान् राजा बभूव।

ANSWERS TO THE PREVIOUS EXERCISE

(1) aham āvām vayam mām mayā me mama naḥ mayi tava saḥ tam tena te sā tām yaḥ yau ye yam yān yena yā yāḥ yām yayā eṣaḥ ete etam etān etena etaiḥ eteṣu eṣā etāḥ etām etayā etāsu etat etad etāni kaḥ kau ke kam kena keṣu kā kāḥ kayā kābhiḥ kim kāni ayam ime imam anena eṣām eṣu idam imāni asau rāmaḥ vanam mālā kaviḥ vāri matiḥ nadī madhu dhenuḥ vadhū pitā dhātṛ mātā vāk rāṭ jagat śaśin dik payaḥ bhū as ad tud tan.

(2) ahaṁ karomi. adhunā śītam anubhavāmi.

(3) etat kadāpi na karomi. saḥ kaḥ? saḥ mama bandhuḥ

(4) bhojane lavaṇam kahtaṁ na bhavati?

(5) etat ahaṁ na jānāmi. mātaraṁ namāmi.

(6) mama gṛhe ekaḥ śukaḥ āsīt. sītā ekā ćaturā bālikạ̄

(7) saḥ avadat mama lekhanī na likhati.

(8) kṛpayā tasmai nijalekhanīṁ dehī. aham idānīm upaviśāni kim?

(9) sadā mahābhāratam ća rāmāyaṇam ća paṭha.

(10) tava vaivāhika-jīvanaṁ sukhamayaṁ bhūyāt!

(11) mayā saha bhojanaṁ ćāya-pānaṁ ća kuru!

(12) mūḍhavat vṛthā mā vada. gaṅgā pāvanā nadī.

(13) bījam ahaṁ bhūtānāṁ sanātanam iti keśavaḥ uvāća.

(14) prayāṇa-kāle manasā aćalena yoga-balena ća paraṁ puruṣam upaiti.

(15) rāme vane gate sakalāḥ ruruduḥ.

(16) tāt! kaḥ ayam? ayaṁ yāćakaḥ. yāćakaḥ kiṁ karoti?

(17) kālidāsaḥ mahākaviḥ āsīt.

(18) purā mithilāyāṁ janakaḥ nāma mahān rājā babhūva.

LESSON 7

saptamaḥ abhyāsaḥ सप्तमः अभ्यासः।

COMPOUND CONSONANTS

saṁyukta-vyañjanānām abhyāsaḥ संयुक्तव्यञ्जनानाम् अभ्यासः।

Very well, now that you have studied the chart of simple consonants and vowels, let us study compounding of the consonants and application of vowel-signs, through proper examples.

THE HALF CONSONANTS : (*halantāḥ* हलन्ताः) – The Chart shown in Lesson 1 containes the full consonants i.e. each base consonant with vowel *a* (अ) added to it. Let us now see the consonants without this vowel (अ) *a*. These consonants are called Half-consonants (*halantāḥ* हलन्ताः) and they are either written by attaching a small slant at the bottom of the character or by writing their half-letter shapes.

A **half-consonant** can not be pronounced by itself, unless a vowel is added to it. A vowel can be pronounced by itself. A consonant can be added to another consonant or consonants, and, at least one vowel must be added to it, to make it a complete compound character that can be pronounced.

The Sanskrit Half-Consonants

EXERCISE 18 : Write the following

Half Consonants (pure consonants without a vowel)

क् क्‍	ख् ख्‍	ग् ग्‍	घ् घ्‍	ङ्
k	kh	g	gh	ṅ
च् च्‍	छ्	ज् ज्‍	झ् झ्‍	ञ् ञ्‍
ć	ćh	j	jh, z	ñ
ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण् ण्‍
ṭ	ṭh	ḍ	ḍh	ṇ
त् त्‍	थ् थ्‍	द्	ध् ध्‍	न् न्‍
t	th	d	dh	n
प् प्‍	फ् फ्‍	ब् ब्‍	भ् भ्‍	म् म्‍
p	ph, f	b	bh	m
य् य्‍	र्	ल् ल्‍	व् व्‍	
y	r	l	v, w	
श् श्‍	ष् ष्‍	स् स्‍	ह् ह्‍	
ś	ṣ	s	h	

7.2

COMMON COMPOUND CHARACTERS

With the use of half characters such as:

क् k, ख् kh, ग् g, घ् gh, ङ् ṅ, च् ć, छ् ćh, ज् j, ञ् ñ, ट् ṭ, ठ् ṭh, ड् ḍ, ण् ṇ,
त् t, थ् th, ध् dh, न् n, प् p, फ् ph, ब् b, भ् bh, म् m,
य् y, र् r, ल् l, व् v, श् ś, ष् ṣ, स् s, ह् h

EXERCISE 19 : Read, study and write the following groups of Sanskrit Compound characters. Compare each of them with the corresponding full-character.

(1) Character k (क् क)

क k

पक्व, पक्‍व (*pakva* ripened), क्लीबम्, क्‍लीबम्, (*klībam* weakness) क्लेदः क्‍लेदः (*kledaḥ* wettness), वाक्यम्, वाक्‍यम् (*vākyam* speech), रक्तम्, रक्‍तम् (*raktam* blood), रुक्मिणी, रुक्‍मिणी (*rukmiṇī*), क्वचित्, क्‍वचित् (*kvaćit* sometimes)

(2) Character kh (ख् ख)

ख kh

ख्यातिः ख्‍यातिः (*khyātiḥ* fame), आख्या आख्‍या (*ākhyā* saying), सख्यम् सख्‍यम् (*sakhyam* friendship)

(3) Characters g and gh (ग् ग ; घ् घ)

ग g; घ gh

ग्लानिः ग्‍लानिः (*glāniḥ* downfall), अग्निः अग्‍निः (*agniḥ* fire), भाग्यम् भाग्‍यम् (*bhāgyam* fortune), भग्न भग्‍न (*bhagnam* broken), विघ्नम् विघ्‍नम् (*vighnam* obstacle)

(4) Characters ṅ (ङ्)

ङ् ṅ   ङ्क ṅka   ङ्क्त ṅkta   ङ्ख ṅkha   ङ्ग ṅga

ङ्घ ṅgha   ङ्म ṅma   ङ्ल ṅla   ङ्क्ष ṅkṣa   ङ्क्ष्व ṅkṣva

लङ्का लङ्‍का (*laṅkā* Sri Lanka), पङ्क्तिः पङ्‍क्तिः पङ्‍क्‍तिः (*paṅktiḥ* line, row), शङ्खः शङ्‍खः (*śaṅkhaḥ* conchshell), रङ्गः रङ्‍गः (*raṅgaḥ* colour), सङ्घः सङ्‍घः (*saṅghaḥ* group), वाङ्मयम् वाङ्‍मयम् (*vāṅmayam* literature), आङ्ल आङ्‍ल (*āṅla* English), काङ्क्षा काङ्‍क्षा (*kāṅkṣā* desire), भुङ्क्ष्व (*bhuṅkṣva* please enjoy)

(5) Characters ć and ćh (च् च ; छ्)

च ć ; छ् ćh

अच्युत: अच्‌युत: *(aćyutaḥ* Krishna*)*, अवाच्य अवाच्‌य *(avāćyaḥ* unspeakable*)*, सुवाच्य सुवाच्‌य *(suvāćya* well said*)*, उच्छ्वास: उच्‌छ्‌वास: *(uććhavāsaḥ* breath*)*

(6) Characters j and ñ (ज् ज ; ञ् ञ)

ज j ; ञ ñ

राज्यम् राज्‌यम् *(rājyam* kingdom*)*, सज्ज सज्‌ज *(sajja* ready*)*, उज्ज्वल उज्‌ज्‌वल *(ujjvala* bright*)*, ज्योति: ज्‌योति: *(jyotiḥ* light*)* पञ्च पञ्‌च *(pañća* five*)*

(7) Characters ṭ, ṭh (ट्, ठ्)

ट् ṭ ; ठ् ṭh

पट्टक: पट्‌टक: *(paṭṭakaḥ* plate*)*, पट्टनम् पट्‌टनम् *(paṭṭanam* town*)*, कण्ठ्य कण्‌ठ्‌य *(kaṇṭhya* guttural)

(8) Character ḍ, ḍh (ड्, ढ्)

ड् ḍ ; ढ् ḍh

उड्डयनम् उड्‌डयनम् *(uḍḍayanam* flight*)*, उड्डित *(uḍḍita* flown*)*, चकृढ्वे *(ćakṛḍhve* you all had done*)*

(9) Character ṇ (ण्, ण)

ण ṇ

पाण्डव: पाण्‌डव: *(pāṇḍvaḥ)*, कण्ठ: कण्‌ठ: *(kaṇṭhaḥ* throat*)*, कण्टक: कण्‌टक: *(kaṇṭakaḥ* thorn*)*, षण्मास: षण्‌मास: *(ṣaṇmāsaḥ* six-months*)*

(10) Characters t, th and dh (त् त ; थ् थ ; ध् ध)

त t ; थ th ; ध dh

सत्कार: सत्‌कार: *(satkāraḥ* honour*)*, दुग्धम् दुग्‌धम् *(dughdam* milk*)*, रत्नाकर: रत्‌नाकर: *(ratnākaraḥ* ocean*)*, उत्पात: उत्‌पात: *(utpātaḥ* rise*)*, आत्मा आत्‌मा *(ātmā* soul*)*, सत्यम् सत्‌यम् *(satyam* truth*)*, त्याग: त्‌याग: *(tyāgaḥ* sacrifice*)*, त्वरा त्‌वरा *(tvarā* rush*)*; तथ्यम् तथ्‌यम् *(tathyam* reality*)*; बाध्य बाध्‌य *(bādhya* binding*)*

(11) Character n (न्, न)

न n

आनन्द: आनन्‌द: *(ānandaḥ* joy*)*, अन्नम् अन्‌नम् *(annam* food*)*, जन्म जन्‌म *(janma* birth*)*, अन्य अन्‌य *(anya* other*)*, अन्वय: अन्‌वय: *(anvayaḥ* relation*)*, भिन्न भिन्‌न *(bhinna* different*)*, वन्दनम् वन्‌दनम् *(vandanam* salute*)*, बन्धनम् बन्‌धनम् *(bandhanam* bondage*)*

(12) Characters p, ph (प् प ; फ् फ)

प p ; फ ph

समाप्त समाप्‌त *(samāpta* ended*)*, अप्सरा अप्‌सरा *(apsarā* celestial maid*)*, स्वप्नम् स्‌वप्‌नम् *(svapnam* dream*)*, पाप्मन् पाप्‌मन् *(pāpman* sin*)*, रुप्यकम् रुप्‌यकम्

(rupyakam Rupee*).*

(13) Characters b, bh and m (ब् ब्‍ ; भ् भ्‍ ; म् म्‍)

ब्‍ b ; भ्‍ bh ; म्‍ m शब्द: शब्‌द: *(śabdaḥ* word), शैब्य: शैब्‌य: *(śaibyaḥ),* सभ्य सभ्‌य *(sabhya* gentle*),* सम्पदा सम्‌पदा *(sampadā* wealth*),* सम्यक् सम्‌यक् *(samyak* right*),* धृष्ट धृष्‌ट *(dhṛṣṭa* courageous*),* अम्ल अम्‌ल *(amla* sour*)*

(14) Characters y and l (य् य्‍ ; ल् ल्‍)

य्‍ y ; ल्‍ l शय्या! शय्‌या! *(śayyā* bed*),* उल्का उल्‌का *(ulkā* meteor*),* उल्लेख: उल्‌लेख: *(ullekhaḥ* reference*),* अल्प अल्‌प *(alpaḥ,* short*),* कल्याणम् कल्‌याणम् *(kalyāṇam* benefit*)* वल्गना वल्‌गना *(valganā* chatter*)*

(15) Character v (व् व्‍)

व्‍ v व्यय: व्‌यय: *(vyayaḥ* expense*),* व्यायाम: व्‌यायाम: *(vyāyāmaḥ* exercise*),* व्योम व्‌योम *(vyoma* sky*),* व्यूढ व्‌यूढ *(vyūḍha,* arranged*),* व्यङ्गम् व्‌यंगम् *(vyangam* deformity*),* व्यवसाय: व्‌यवसाय: *(vyavasāyaḥ* business*)*

(16) Chararacter ś (श् श्‍ श्‍)

श्‍ श्‍ ś विश्वास: विश्‍वास: विश्‌वास: *(viśvāsaḥ* trust*),* निश्चय: निश्‍चय: निश्‌चय: *(niścayaḥ* firm resolution*),* पश्चात् पश्‍चात् पश्‌चात् *(paścāt* after*),* काश्मीर: काश्‌मीर: *(kāśmīraḥ),* अवश्यम् अवश्‌यम् *(avaśyam* certainly*),* अश्मक: अश्‌मक: *(aśmakaḥ* stone*),* विश्लेषणम् विश्‌लेषणम् *(viśleṣaṇam* analysis*)*

(17) Character ṣ (ष् ष्‍)

ष्‍ ṣ अष्ट अष्‌ट *(aṣṭa* eight*),* इष्ट इष्‌ट *(iṣṭa* desired*),* कष्टम् कष्‌टम् *(kaṣṭam* trouble*),* आविष्कार: आविष्‌कार: *(āviṣkāraḥ* discovery*),* मनुष्य: मनुष्‌य: *(manuṣyaḥ,* man*),* पुष्पम् पुष्‌पम् *(puṣpam* flower*),* उष्मा उष्‌मा *(uṣmā* heat*),* ओष्ठ: ओष्‌ठ: *(oṣṭhaḥ* lip*),* उष्ण: उष्‌ण: *(uṣṇaḥ* hot*),* कृष्ण: कृष्‌ण: *(kṛṣṇaḥ),* बाष्पम् बाष्‌पम् *(bāṣpam* vapour*),* भविष्यम् भविष्‌यम् *(bhaviṣyam* future*)*

(18) Character s (स् स्‍)

स्‍ s तस्कर: *(taskaraḥ* thief*),* अस्तु अस्‌तु *(astu* let it be*),* स्थिति: स्‌थिति: *(sthitiḥ* state*),* स्फटिक: स्‌फटिक: *(sphaṭikaḥ* crystal*),* स्नायु: स्‌नायु: *(snāyuḥ,* muscle*),* स्पष्ट स्‌पष्‌ट *(spaṣṭa* clear*),* अस्य अस्‌य *(asya* of this*),* हास्यम् *(hāsyam* laughter*),* स्मितम् *(smitam* a smile*),* स्वत: स्‌वत: *(svataḥ* oneself*),* स्वदेश: स्‌वदेश: *(svadeśaḥ* motherland*),* स्वागतम् *(svāgatam* welcome*),* स्कन्द: स्‌कन्‌द:

(skandaḥ), स्मृतिः स्‌मृतिः *(smṛtiḥ* memory, rememberance*)*

(19) Character h (ह् ह)

ह h   हृ hṛ   ह्ण hṇa   ह्न hna   ह्य hya

ह्म hma   ह्र hra   ह्ल hla   ह्व hva

हृदयम् ह्‌ऋदयम् *(hṛdayam* heart*),* बाह्य बाह्‌य *(bāhya* external*),* ब्रह्म ब्‌रह्‌म *(brahma* Brahma*),* आह्लादः आह्‌लादः *(āhlādah* joy*),* गृह्णाति गृह्‌णाति *(gṛhṇāti* he takes*),* ह्रस्व ह्‌रस्‌व *(hrasvaḥ* short*)* चिह्नम् चिह्‌नम् *(ćihnam* sign*),* वह्निः *(vahniḥ* fire*),* जिह्वा जिह्‌वा *(jihvā* toung*)*

LESSON 8

aṣṭamaḥ abhyāsaḥ अष्टमः अभ्यासः।

8.1
STUDY OF SPECIAL COMPOUND CHARACTERS

Characters क् + त can be written as क्‌त *(kta),* but there is a special single character क्त for this purpose. eg◦ रक्‌तम् रक्तम् *(raktam* blood*),* भक्‌तिः भक्तिः *(bhaktiḥ* devotion*),* वक्‌ता वक्ता *(vaktā* speaker*),* युक्‌तः युक्तः *(yuktaḥ* equipped*)*

क्‌त क्त kta

Character *da* (द्) has following common compounds

1. d + da = dda → द् + द = द्द (उद्देशः *uddeśaḥ* objective, तद्दानम् *taddānam* that charity)
2. d + dha = ddha → द् + ध = द्ध (युद्धम् *yuddham* war, बुद्धिः *buddhiḥ* thinking)
3. d + ga = dga → द् + ग = द्ग (उद्गमः *udgamaḥ* rise, भगवद्गीता *bhagavadgītā*)
4. d + bha = dbha → द् + भ = द्भ (सद्भावः *sadbhāvaḥ* goodness*;* उद्भवः *udbhavaḥ* rise)
5. d + ya = dya written as : द् + य = द्य (आद्यः *ādyaḥ* first; द्यूतम् *dyūtam,* gambling)
6. d + ma = dma written as : द् + म = द्म (पद्मम् *padmam* lotus, छद्मी *ćhadmī* cunning)
7. d + va = dva written as : द् + व = द्व (द्वंद्वः *dvandvaḥ* duality, विद्वान् *vidvān* learned)

द्द dda　　ड्घ dgha　　ड्ढ ddha　　द्ग dga

द्भ dbha　　द्य dya　　द्म dma　　द्व dva

Letter ra (र) forms following two groups of compounds:

(A) When full-consonant र (ra) comes after any half-consonant, it is written as a slanted line (्) attached to that half-consonant.

1. k + ra (क् + र = क्र) चक्रम् *cakram* wheel, क्रान्तिः *krāntiḥ* revolution, क्रोधः *krodhaḥ* anger, क्रिया *kriyā* deed, क्रूरः *krūraḥ* cruel, क्रेता *kretā* buyer

2. g + ra (ग् + र = ग्र) अग्रम् *agram* tip, अग्रेसरः *agresaraḥ* leader, ग्रामम् *grāmam* village, ग्रीवा *grīvā* neck

3. d + ra (द् + र = द्र) भद्रः *bhadraḥ* gentle, सुभद्रा *subhadrā*, द्रविड *draviḍa*, द्रोणः *droṇaḥ*, द्रोहः *drohaḥ* treachery, द्रुमः *drumaḥ* tree

4. ś + ra (श् + र = श्‍ + र = श्र) श्रद्धा *śraddhā* faith, विश्रांतिः *viśrāntiḥ* rest, श्री *śrī* divine, श्रेष्ठः *śresthaḥ* superior, श्रोता *śrotā* listner, श्रुतम् *śrutam* heard

5 t + ra (त् + र = त्र) यंत्रम् *yantram* machine, रात्रिः *rātriḥ* night, पत्रम् *patram* leaf, त्रेता *tretā* saviour, त्रिधा *tridhā* in three ways, त्रेधा *tredhā* in three ways.

क्र kra　　ग्र gra　　श्र śar　　त्र tra

6. ṭ or ḍ + ra (ट्र, ड्र) : उष्ट्रः उष्ट्रः *uṣtraḥ* camel, राष्ट्रः राष्ट्रः *rāṣtraḥ* country, पौण्ड्रः पौण्ड्रः *pauṇḍraḥ*

7. s + ra (स् + र = स्र) सहस्रम् सहस्रम् *sahasram* thousand, स्रोतः स्रोतः *srotaḥ* flown, स्रावः स्रावः *srāvaḥ* a flow

8. s+ t + ra (स्+त्+र = स्त्र) स्त्री स्त्री *strī* woman, अस्त्रम् अस्त्रम् *astram* weapon, वस्त्रम् वस्त्रम् *vastram* cloth

ट्र tra　　स्र sra　　स्त्र stra

(B) When half-consonant र् (r) comes before any consonant, it is written as (र्‍)

9. र् + प = (र्प); अर्कः अर्कः *arkaḥ* sun, सर्गः सर्गः *sargaḥ* the creation, अर्चना अर्चना *arćanā* worship, वार्ता वार्ता *vārtā* news, सर्पः सर्पः *sarpaḥ* snake, कर्म कर्म *karma* deed, कार्यम् कार्यम् *kāryam* duty

र्क rka   र्प rpa

Character *ta* (त्) makes following common compounds

1. t + ta = tta (त्+त = त्त, त्त) उत्तमम् *uttamam* best, सत्ता *sattā* jurisdiction, सत्त्वम् *sattavam* truth. 2. n + na = nna (न्+न = न्न) खिन्न *khinn* sad

3. h + ma = hma (ह्+म = ह्म) ब्रह्मा *brahmā* the Creator, ब्रह्माण्डम् *brahmaṇḍam* universe

4. h + ya = hya (ह्+य = ह्य) बाह्यः *bāhyaḥ,* external, गुह्यम् *guhyam,* secret

त्त tta   त्त्व ttva   न्न nna

EXERCISE 20 : What we learned so far. Read and write the following Sanskrit words

1. क्रमः (order), कृष्ण (black), क्रुद्धः (angry), कृपणः (miser)
2. चञ्चलः (quick), शूच्यः (pure), पूज्यः (holy), ज्योत्स्ना (moonlight), धनञ्जयः (Arjun)
3. स्वप्नम् (dream), प्रश्नः (question), प्राधान्यम् (priority), प्रसन्नम् (pleased), धृष्टद्युम्नः (Draupadī's brother), अन्नम् (food)
4. व्याघ्रः (tiger), वज्रम् (thunderbolt), अभ्रम् (cloud), त्रिलोकः (three worlds), तृप्तः (satisfied), ध्रुवः (steady), धृतिः (courage), प्रत्येक (each), ब्रह्म (God), तीव्रम् (strong)
5. दृष्टिः (vision), वृष्टिः (rain), सृष्टिः (creation), पृथ्वी (earth), मृतात्मा (dead person), पृष्ठम् (surface)
6. वृत्तम् (news), धृतराष्ट्रः (a king's name), नृपः (king), क्रांतिः (revolution)
7. स्त्री (woman), स्त्रियः (women), स्तोत्रम् (praise), अजस्त्रम् (huge), सृजनम् (creation); पद्मनाभः (Viśṇu), पद्मा (Lakṣmī), पद्यम् (poetry), गद्यम् (prose)
8. स्थानम् (place), वयस्कः (old), स्मृतिः (memory), स्नानम् (bath), स्निग्धम् (viscous)
9. द्रौपदी, द्रौपदी, दुर्योधनः, दुर्योधनः, भार्गवः भार्गवः (proper nouns)
10. गर्वः (pride), सर्वः (all), पूर्वम् (earlier), स्वर्गः (heaven), अर्चना (worship), तर्कः (guess), दर्पणः (mirror)

SANSKRIT COMPOUND CHARACTERS

(WITH EXAMPLES)

sodāharaṇāḥ saṁyukta-varṇāḥ सोदाहरणाः संयुक्तवर्णाः।

A Reading and Writing Exercise :

क् क्क, क्क (वुक्कति, वुक्कति वुक्कति *vukkati,* he barks), क्ख (कक्खति *kakkhati* he laughs, कक्खट *kakkhaṭa* hard), क्च (त्वक्चैव *tvakćaiva* skin also), क्त (उक्त *ukta* said), क्त्य (भक्त्या *bhaktyā* with devotion), क्त्र (वक्त्रम् *vaktram,* mouth), क्त्व (उक्त्वा *uktvā* having said), क्न (शक्नोमि *śaknomi,* I am able), क्प (पृथक्पृथक् *pṛthak-pṛthak* separately), क्म (रुक्मिणी *rukmiṇī*), क्य (वाक्यम् *vākyam* speech), क्र (क्रमः *kramaḥ* order), क्ल (क्लांत *klānta* tired), क्लृ (क्लृप्तिः *klṛptiḥ* invention), क्व (क्वचित् *kvaćit* sometimes), क्श (प्राक्शरीरविमोक्षणम् *prāk-śarīra-vimokṣaṇam* before death), क्ष (क्षमा *kṣamā,* forgiveness), क्स (ऋक्साम *ṛk-sāma* Rigveda and Sāmveda)

क्ष् क्ष्म्य (सौक्ष्म्यम् *saukṣmyam* minuteness), क्ष्य (समीक्ष्य *samīkṣya* having seen), क्ष्व (*Ikṣvāku* इक्ष्वाकुः)

ख् ख्य (सांख्यः *sāṅkhyaḥ*)

ग् ग्द (वाग्देवी *vāg-devī* Sarasvatī), ग्ध (दग्धः *dagdhaḥ* burnt), ग्न (अग्निः *agniḥ* fire), ग्प (वाग्पटुः *vāgpaṭuḥ* elouquent), ग्भ (पृथग्भावः *pṛthag-bhāvaḥ* different nature), ग्भ्य (लिग्भ्याम् *lignhyām* for two writers), जग्मुः *(jagmuḥ* they went*)*, ग्य (भाग्यम् *bhāgyam* luck), ग्र (ग्रसनम् *grasanam* eating), ग्ल (ग्लानिः *glāniḥ* downfall), ग्व (पृथग्विधा *pṛthagvidhā* differently), ग्व्य (सम्यग्व्यवस्थित *samyag-vyavasthita* properly established*)*

घ् घ्न (विघ्नं *vighnam* obstacle), घ्न्य (अघ्न्यः *aghnyaḥ* not to be killed), घ्य (अर्घ्य *arghya* holy), घ्र (घ्राणं *ghrāṇam* nose), घ्व (लघ्वाशी *laghvāśī* moderate eater)

ङ् ङ्क (अङ्कः *aṅkaḥ* body), ङ्क्त (भुङ्क्ते *bhuṅkte* he eats), ङ्क्थ (भुङ्क्थ *bhuṅgtha* you all enjoy), ङ्ख (शङ्खः *śaṅkhaḥ* conch-shell), ङ्ग (गङ्गा *gaṅgā*), ङ्ग (सङ्गीतम् *saṅgītam* music), ङ्घ (सङ्घः *saṅghaḥ* attachment), ङ्ध्व (भुङ्ध्वे *bhuṅgdhve* you all enjoy), ङ्म (वाङ्मयम् *vāṅgmayam* literature), ङ्क्ष (काङ्क्षामि *kāṅkṣāmi* I desire), ङ्भ्य (प्राङ्भ्याम् *prāṅgbhyām* for two Easterners)

च् च्च (उच्चैः *uććaiḥ,* loudly), च्छ (इच्छा *iććhā,* desire), च्छृ (उच्छृङ्खल *uććhṛṅkhala* unrestrained), युद्धाच्छ्रेयः (*yuddhāććhreyaḥ* better than war), च्य (अच्युतः *aćyutaḥ* Krishna), उच्यते *ućyate* it is called), च्वि (*ćvi* existance of non-existant)

छ् छ्य (छ्यवते *ćhyavate* he approaches), छ्र (यच्छ्रेयः *yaććhreyah* that which is better), उच्छ्रित (*uććhrita* raised), उच्छ्वासः *uććhvāsaḥ* exhalation)

ज् ज्ज (सज्ज *sajja* ready), ज्ज्य (तज्ज्योतिः *tajjyotih* that light), ज्ज्ञ (तज्ज्ञात्वा *tajjñātvā* knowing that), ज्य (राज्यम् *rājyam* kingdom), ज्र (वज्रम् *vajram* thunderboalt), ज्व (ज्वाला *jwālā* flame)

ञ् ञ्च (पञ्च *pañća* five), ञ्छ (वाञ्छा *vañćhā* desire), ञ्ज (सञ्जयः *sañjayaḥ*), ञ्ज्य (युञ्ज्याद्योगम् *yuñjādyogam* should practice yoga), ञ्झ (उञ्झति *uñjhati* he lets it go), ञ्ज्म (भुञ्ज्म *bhuñjma* we all enjoy), ञ्ज्व (भुञ्ज्व *bhuñjva* we both enjoy), ञ्श्र (पश्यञ्श्रुण्वन् *paśyañ-śruṇvan* while seeing and hearing), ञ्श्व (स्वपञ्श्वसन् *svapañśvasan* sleeping and breething)

ट् ट्ट (पट्टिका *paṭṭikā,* plate), ष्ट्र (राष्ट्रम् *rāṣtram* country), ष्ट्व (दृष्ट्वा *dṛṣṭvā,* seeing)

ड् ड्ड (उड्डयते *uḍḍayate* he flies), ड्भ्य (राड्भ्याम् *rāḍbhyām* for two kings), ड्य (ईड्य *īḍya* glorified)

ढ् ढ्य (आढ्य *āḍḍhya* wealthy)

ण् ण्ट (कण्टकः *kaṇṭakaḥ* thorn), ण्ठ (वैकुण्ठम् *vaikuṇṭham* heaven), ण्ड (पाण्डवाः *pāṇḍavāḥ*), ण्ढ (षण्ढ *ṣaṇḍha* impotant), ण्ड्र (पौण्ड्रः *pauṇḍraḥ*), ण्ण (विषण्ण *vṣaṇṇa* dejected), ण्म (षण्मासाः *ṣaṇ-māsaḥ six*-months), ण्य (कार्पण्यम् *kārpaṇyam* pity)

त् त्क (तत्कालः *tatkālaḥ,* that time), त्कृ (अभिभवात्कृष्ण *abhibhavāt-kṛṣṇa!* O Krishna! from the rise of), त्क्र (कामात्क्रोधः *kāmātkrodhaḥ* anger from desire), त्क्ष (अन्यत्क्षत्रियस्य *anyat-kṣatriyasya* anything else for a warrior), त्च (भयात्च *bhayātća* and from the fear), त्त (सत्ता *sattā* power), त्त्य (भयात्त्यजेत् *bhayāt-tyajet* let go out of fear), त्त्र (तत्त्रयम् *tat-trayam* those three), त्त्व (तत्त्वम् *tattvam* principle), त्थ (अश्वत्थामा *aśvatthāmā*), त्न (रत्नाकरः *ratnākaraḥ* ocean), त्प (तत्परम् *tatparam* that supreme), तात्पर्यं (*tātparyam* morale), त्प्र (तत्प्राप्य *tatprāpya* having attained that), त्म (आत्मा *ātmā* soul), त्म्य (महात्म्यम् *mahātmyam* greatness), त्य (त्यक्त्वा *tyaktvā* having renounced), त्र (धर्मक्षेत्रम् *dharmakṣetram* righteous place), त्र्य (रात्र्यागमे *rātryāgame* at night), त्व (त्वम् *tvam* you), त्स (उत्साहः *utsāhah* encouragement), त्स्थ (पश्यत्स्थितान् *paśyatsthitān* he saw the standing ones), त्स्न (कृत्स्नम्

kṛtsnam all), त्स्म (सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः *sammohātsmṛti-vibhramaḥ* loss of thinking as a result of delusion) त्स्य (प्रतियोत्स्यामि *pratiyotsyāmi* I will defend) त्स्व (परधर्मात्स्वनुष्ठितात् *para-dharmāt-svanuṣṭhitāt* than performed others' duty)

थ् मथ्नाति (*mathnāti* he churns), थ्य (तथ्यम् *tathyam* truth); मिथ्या *mithyā* false)

द् द्ग (उद्गारः *udgāraḥ* exclamation), द्ग्र (असद्ग्राहः *asadgrāhaḥ* misunderstanding), द्घ (उद्घाटनम् *udghāṭanam* inauguration), द्द (उद्देशः *uddeśaḥ* objective), द्द्य (महद्द्युतिकरः *mahad-dyutikaraḥ,* sun), द्द्र (अन्यद्द्रष्टुमिच्छसि *anyad-draṣṭum-icchasi* whatever else you wish to see), द्ध (युद्धम् *yuddham* war), द्ध्य (युद्ध्यस्व *yuddhyasva* please fight), द्ध्व (बुद्ध्वा *buddhvā* having known) द्ब (स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशः *smṛti-bhraṁśād-buddhi-nāśaḥ* misunderstanding due to confusion), द्ब्र (तस्माद्ब्रह्मणि *tasmād-brahmaṇi* therefore in the brahma), द्भ (सद्भावः *sad-bhāvaḥ* righteousness), द्भ्य (भगवद्भ्याम् *bhagavadbhyām* for two gods), द्म (पद्मम् *padmam,* lotus), द्य (पद्यम् *padyam* song), द्र (द्रुपदः *drupadaḥ*), द्व (द्वंद्वं, द्वन्द्वम्म् *dvandvam* duality), द्व्य (अव्यक्ताद्व्यक्तयः *avyaktād-vyaktayaḥ,* the manifest emerged from the unmanifest)

ध् ध्न (बध्नाति *badhnāti* it binds), ध्म (दध्मौ *dadhmau* he blew), ध्य (ध्यानम् *dhyānam* meditation), ध्र (ध्रुव *dhruva* unmoving), ध्व (ध्वजः *dhvajaḥ* flag)

न् न्क (समवेतान्कुरून् *samavetān-kurūn* to the assembled Kurus), न्ग (अश्नन्गच्छन् *aśnan-gacchan* eating and going), न्त (अन्तः *antaḥ* the end), न्त्य (व्यथयन्त्येते *vyathayantyete* these do bother), न्त्र्य (व्आमन्त्र्य *āmantrya* having invited), न्थ (मन्थनम् *manthanam* churning), न्त्र (यन्त्रम् *yantram* machine), न्त्व (सान्त्वना *sāntvanā* consolation), न्त्स्य (भन्त्स्यति *bhantsyati* he will tie), न्द (आनन्दः *ānandaḥ* joy), न्द्र (इन्द्रियम् *indriyam* organ), न्द्व (द्वन्द्वम् *dvandvam* duality), न्द्ध (रुन्द्धाम् *runddhām* he should resist), अरुन्द्ध्वम् (*arunddhvam* you all had resisted), न्द्ध्य (रुन्द्ध्याताम् *runddhyātām* may they stop), न्ध (अन्ध *andha* blind), अरुन्ध्महि (*arundhmahi* we all had resisted), विन्ध्यन्तः (*vindhyantaḥ* lacking), अरुन्ध्वहि (*arundhvahi* we two had resisted), न्न (अन्नम् *annam* food), न्प (स्थितान्पार्थः *sthitān-pārthaḥ* Arjuna to the seated ones), न्प्र (प्राणान्प्राणेषु *prāṇān-prāṇeṣu* breath in the breaths), न्ब (सर्वान्बन्धून् *sarvān-bandhūn* to all brothers), न्ब्र (तान्ब्रवीमि *tān-bravīmi* I tell about them), न्भ (भवान्भिष्मः *bhavān-bhīṣmaḥ* you Bhīshma), न्भ्य (खन्भ्याम् *khanbhyām* for two lame men), न्भ्र (मातुलान्भ्रातृन् *mātulān-bhratṛ́n* to uncles and brothers), न्म (जन्म *janma* birth), न्य (अन्यः *anyaḥ,* other), न्र (अस्मिन्रणे *asmin-raṇe* on this battlefield), न्व (अन्वयः *anvayaḥ* following), न्व्य (भगवन्व्यक्तिम्

bhagavan-vyaktim O Lord! Your personifiction), न्स (तान्समीक्ष्य *tān-samīkṣya* having seen them), न्स्य (बुद्धिमान्स्यात् *buddhimān-syāt* he will be wise), न्स्व (धार्तराष्ट्रान्स्वबान्धवान् *dhārtarāṣṭrān-sva-bāndha-vān,* to our brother Kauravas), न्ह (सञ्जनयन्हर्षम् *sañjanayan-harṣam,* while increasing the joy)

प् प्त (पर्याप्तम् *paryāptam* limited), प्त्व (लोलुप्त्वम् *loluptvam* eagerness), प्न (स्वप्नम् *svapnam* sleep, dream), प्म (पाप्मानम् *pāpmānam* to the wicked), प्य (अवाप्य *avāpya* having obtained), प्र (प्रति *prati* towards), प्ल (संप्लुतोदकं *samplutodakam* full of water), प्स (अप्सु *apsu* in the water), प्स्य (अवाप्स्यसि *avāpsyasi* you will attain)

ब् ब्द (शब्दः *śabdaḥ* sound), ब्ध (लब्ध *labdha* attained), ब्ध्व (लब्ध्वा *labdhvā* having), ब्भ्य (गुब्भ्याम् *gubbhyām* for tow defenders), ब्य (शैब्यः *śaibyaḥ*), ब्र (ब्रह्म *brahma*)

भ् भ्य (अभ्यासः *abhyāsaḥ* study), भ्र (भ्रमः *bhramaḥ* delusion), भ्वादि (*bhvādi* bhū etc.)

म् म्न (धृष्टद्युम्नः *dhṛṣṭadyumnaḥ*), म्प (विकम्पः *vikampaḥ* trembling), म्फ (गुम्फित *gumphita* intertwined), म्ब (अम्बा *anbā* mother), म्भ (अम्भसि *ambhasi* in the water), म्भ्य (पुम्भ्याम् *pumbhyām* for two persons), म्म (सम्मानः *sammānaḥ* respect), म्य (रम्य *ramya* enchanting), म्र (म्रियते *mriyate* it dies)

य् य्य (त्वय्युपपद्यते *tvayyupapadyate* it befits you)

र् र्क (अर्कः *arkaḥ* sun), र्क्ष्य (सूर्क्ष्यिष्यति *sūrkṣiṣyati* he will disrespect), र्ख (मूर्ख *mūrkha* foolish) र्ग (वर्गः *vargaḥ* class), र्ग्भ्य (ऊर्ग्भ्याम् *ūrgbhyām* with two languages), र्ग्य (अस्वर्ग्य *asvargya* un-heavenly), र्घ्य (अर्घ्यम् *arghyam* offering) र्च (अर्चना *arćanā* worship), र्च्य (अभ्यर्चः *abhyarćaḥ* salute), र्च्छ (मूर्च्छति *mūrćchati* it coagulates), र्ज (भीमार्जुनौ *bhīmārjunau* of Bhima and Arjuna), र्ज्य (वर्ज्य *varjya* without), र्ज्व (वदनैर्ज्वलद्भिः *vadanairjvaladbiḥ* with balzing mouths), र्झ (झर्झरा *jharjharā* prostitute), र्ण (वर्णः *varṇaḥ* a class), र्ण्य (आकर्ण्य *ākarṇya,* hearing), र्त (धार्तराष्ट्रः *dhārtarāṣṭraḥ* Kaurava), र्त्त (आर्त्त *ārtta* afflicted) र्त्म (वर्त्मनि *vartmani* on the path), र्त्य (मर्त्य *martya* dying), र्थ (अर्थः *arthaḥ* meaning), र्द (जनार्दनः *janārdanaḥ* Kṛṣṇa), र्ध (अर्ध *ardha* half), र्ध्न (मूर्ध्नि *mūrdhni* in the head), र्ध्न्य (मूर्ध्न्याधायात्मनः *mūrdhnyādhāyātmanaḥ* having fixed in one's head), र्ध्र (मृत्युर्ध्रुवम् *mṛtyurdhruvam* death is certain), र्ध्व (ऊर्ध्व *ūrdhva* up), र्न (निराशीर्निर्ममः *nirāsīrnirmamaḥ* indifferent and selfless), र्प (सर्पः *sarpaḥ* snake), र्ब (दुर्बुद्धिः *dur-buddhiḥ,* wicked), र्ब्र (हविर्ब्रह्माग्नौ *havirbrhmāgnau* offering in the fire of brahma), र्भ (दर्भः *darbhaḥ* grass), र्म (कर्म *karma* deed), र्म्य (धर्म्यात् *dharmyāt* than the righteous), र्य (शौर्यम् *śauryam* bravery), र्ल (चिकीर्षुर्लोकसंग्रहम् *ćikīrṣur-*

lokasaṅgraham desirous of people), र्व (सर्व *sarva* all), र्व्य (बुद्धिर्व्यतितरिष्यति *buddhirvyatitariṣyati* mind will transcend), र्श (स्पर्शः *sparśaḥ* contact), र्ष (हर्षः *harṣaḥ* joy), र्ष्ण (वार्ष्णेयः *vārṣṇeyaḥ* Krishna), र्ह (अर्हः *ahraḥ* worthy), र्ज्ञ (प्रकृतेर्ज्ञानवानपि *pṛkṛterjñānavānapi* the wise also - with his own nature)

ल् ल्क (वल्कलम् *valkalam* bark), ल्ग (वल्गना *valganā* chatter), ल्प (अल्प *alpa* short), उल्बेन (*ulbena* with umblical cord), प्रगल्भ (*pragalbha* proud), ल्म (कल्मषम् *kalmaṣam* sin), ल्य (शल्यः *śalyaḥ* thorn), ल्ल (श्रद्धावाँल्लभते *śraddhāvām̐l-labhate* the faithful person attains), ल्व (बिल्वम् *bilvam* the Bel tree)

व् व्य (व्याघ्रः *vyāghraḥ* tiger), व्र (व्रतं *vratam* austerity)

श् श्च (आश्चर्यम् *āścaryam* wonder), श्छ (भ्रष्टश्छिन्नम् *bhraṣṭśchinnam* broken and spoiled), श्न (अश्नामि *aśnāmi* I eat), श्म (कश्मलम् *kaśmalam* delusion), श्य (पश्य *paśya* see), श्र (श्री *śrī* divine), श्व (अश्वः *aśvaḥ* horse), श्ल (अश्लील *aślīla* obscene)

ष् ष्क (निष्कामः *niṣkāmaḥ* without desire), ष्कृ (निष्कृतिः *niṣkṛtiḥ* fruitless act), ष्ट (अष्ट *aṣṭa* eight), ष्ट्य (द्वेष्ट्यकुशलम् *dveṣṭya-kuśalam* he hates non-pleasent), ष्ट्र (राष्ट्रम् *rāṣṭram* country), ष्ट्व (दृष्ट्वा *dṛṣṭvā* seeing), ष्ठ (पृष्ठम् *pṛṣṭham* surface), ष्ण (कृष्णः *kṛṣṇaḥ* black), ष्प (पुष्पम् *puṣpam* flower), ष्प्र (दुष्प्रापः *duṣprāpaḥ* difficult to attain), ष्ण्य (औष्ण्यम् *auṣṇyam* warmth), ष्म (भीष्मः *bhīṣmaḥ*), ष्य (मनुष्यः *manuṣyaḥ* man), ष्व (कुरुष्व *kuruṣvaḥ* do)

स् स्क (स्कंदः *skandaḥ* chapter), स्ख (स्खलति *skhalati* it falls), स्ज् (भ्रस्ज् *bhrasj* to roast), स्त (अस्तम् *astam* setting), स्त्य (प्राणान्स्त्यक्त्वा *prāṇānstyaktvā* having renounced their lives), स्त्र (स्त्रंसते *sram̐sate* it falls), स्रोतः (*srotaḥ* flow), स्त्र (स्त्री *strī* woman), स्त्व (कुतस्त्वा *kutastvā* from where did you?), स्थ (स्थानम् *sthānam* place), स्न (स्नानम् *snānam* bath), स्प (स्पर्शः *sparśaḥ* contact), स्फ (विस्फोटः *visphoṭaḥ* explosion), स्म (तस्मात् *tasmāt* therefore), स्म्य (गिरामस्म्येकमक्षरम् *girām-asmyekam-akṣaram* among the syllables I am the syllable of Om), स्य (अस्य *asya* its), स्र (सहस्रम् *sahasram* thousand), स्व (स्वतः *svataḥ* oneself*)*, स्स (हिनस्सि *hinassi* you kill)

ह् हृ (हृदयम् *hṛdayam* heart), हृष्यति (*hṛṣyati* he enjoys), ह्ण (गृह्णाति *gṛhṇāti* he takes), ह्न (वह्निः *vahni* fire), ह्म (ब्रह्मा *brahmā*), ह्य (दह्यते *dahyate* it burns), ह्र (जिह्रेति *jihreti* she blushes), ह्ल (प्रह्लादः *prahlādaḥ*), ह्व (जुह्वति *juhvati* he performs offering)

LESSON 9

navamaḥ abhyāsaḥ नवमः अभ्यासः।

RAPID READING

9.1

THE SANSKRIT LANGUAGE

saṁskṛta-bhāṣā **संस्कृतभाषा।**

सुरस–सुबोधा विश्वमनोज्ञा ललिता हृद्या रमणीया।
अमृतवाणी संस्कृतभाषा नैव क्लिष्टा न च कठिना।।1।।

Surasa-subodhā viśva-manojñā lalitā hṛdyā ramaṇīyā,
Amṛta-vāṇī saṁskṛta-bhāṣā naiva kliṣṭā na ća kaṭhinā.

(for meaning of Sanskrit verses, please see Appendix 9)

EXERCISE 21: ONLY FOR **READING** PRACTICE on what we have learned so far in the previous pages. I assume that you have understood all previous lessons, before proceeding to the following eight exercises.

Following eight exercises are ONLY FOR A PRACTICE IN READING simpler sentences containing easy-to-read Sanskrit compound words. Please read the exercises several times, skip the meaning at this stage, until you finish the book up to lesson 30. Attain a comfortable Sanskrit-reading skill, so that you may be able to tackle the subsequent difficult exercises.

संसारे अनेकाः भाषाः सन्ति। (saṁsāre anekāḥ bhāṣāḥ santi) तासु सर्वासु संस्कृत–भाषा सर्वोत्तमा च श्रेष्ठा च अस्ति। (tāsu sarvāsu saṁskṛta-bhāṣā sarvottamā ća śreṣṭhā ća asti) एषा अमृत–वाणी गीर्वाण–वाणी गीर्वाणभारती देव–वाणी इत्यादिभिः नामभिः ज्ञायते। (eṣā amṛta-vāṇī, gīrvāṇa-vāṇī, gīrvāṇa-bhāratī deva-vāṇī ityādibhiḥ nāmabhiḥ jñāyate) एषा न केवलं भारतीयानां भाषाणां

जननी अस्ति (eṣā na kevalaṁ bhāratīyānaṁ bhāṣāṇāṁ jananī asti) अपितु वैदेशिकानां भाषानाम् अपि जननी अस्ति। (apitu vaideśikānāṁ bhāṣānām api jananī asti) ऋषयः समाधिम् आस्थाय एनां साक्षात् कृतवन्तः (ṛṣayaḥ samādhim āsthāya enāṁ sākṣāt kṛtavantaḥ) अत एव एषा भाषा दोषरहिता विकारशून्या संस्कार-संपन्ना च अस्ति। (ata eva eṣā bhāṣā doṣa-rahitā, vikāra-śūnyā, saṁskāra-sampannā ća asti)

अस्याः व्याकरणम् अद्भुतम् अस्ति। (asyāḥ vyākaraṇam adbhutam asti) संस्कृतं वैज्ञानिकं सर्वाङ्गपूर्णं च अस्ति। (saṁskṛtaṁ vaijñānikaṁ sarvāṅga-pūrṇaṁ ća asti) अस्याः शब्दरचना अभूतपूर्वा अस्ति। (asyāḥ śabda-racanā abhūta-pūrvā asti) अस्याः च शब्दकोषः सुविशालः अस्ति। (asyāḥ ća śabda-koṣaḥ suviśālaḥ asti) साहित्यं च सुललितम् अस्ति। (sāhityaṁ ća sulalitam asti) वाल्मीकिः व्यासः कालिदासप्रभृतयः महाकवयः विश्वसाहित्ये दुर्लभाः सन्ति। (vālmīkiḥ, vyāsaḥ, kālidāsaprabhṛtayaḥ mahā-kavayaḥ viśva-sāhitye durlabhāḥ santi)

संस्कृतभाषायाम् अनेकविधज्ञानम् विद्यते। (saṁskṛta-bhāṣāyām aneka-vidha-jñānaṁ vidyate) अस्यां भाषायां गणितस्य ज्योतिषस्य आयुर्वेदस्य अध्यात्मस्य च सूक्ष्म-विवेचनम् उपलभ्यते। (asyāṁ bhāṣāṁ gaṇitasya, jyotiṣasya, āyurvedasya adhyātmasya ća sūkṣma-vivećanam upalabhyate) संस्कृतं भारतीय-संस्कृतेः मूलम् अस्ति। (saṁskṛtaṁ bhāratīya-saṁskṛteḥ mūlam asti)

9.2

Rāmāyaṇam

रामायणम् ।

कविकोकिल-वाल्मीकि-विरचिता रामायण-रमणीयकथा।
अतीव सरला मधुरा मञ्जुला नैव क्लिष्टा न च कठिना।।2।।

Kavi-kokila-vālmīki-viraćitā, rāmāyaṇa-ramaṇīya-kathā,
Atīva saralā madhurā mañjulā, naiva kliṣṭā na ća kaṭhinā.

EXERCISE 22 : ONLY A READING EXERCISE.

रामं समुदितैः गुणैः युक्तं समीक्ष्य दशरथः तस्य यौवराज्यम् अमन्यत्। (Rāmaṁ samuditaiḥ guṇaiḥ yuktaṁ samīkṣya daśarathaḥ tasya yauvarājyam amanyat) विविधान् नागरिकान् नाना जानपदान् अपि सर्वां सभाम् आमन्त्र्य दशरथः उवाच। (Vividhān nāgarikān nānā jānapadān api sarvāṁ sabhām āmantrya daśarathaḥ uvāća) श्रेष्ठः एव मम पुत्रः रामः सर्वैः गुणैः युक्तः अस्ति। अतः यौवराज्ये तम् नियोजयामि तस्मात् अनुमन्यताम्। (Śreṣṭhaḥ eva mama putraḥ rāmaḥ sarvaiḥ guṇaiḥ yuktaḥ asti. Ataḥ yauvarājye taṁ niyojayāmi tasmāt anumanyatām)

ते अपि दशरथम् ऊचुः (te api daśaratham ūćuḥ) नृपते! (Nṛpate!) श्रीरामः धर्मज्ञः सत्यसन्धः शीलवान् अनसूयकः (Śrīrāmaḥ dharmajñaḥ satyasandhaḥ śīlavān anasūyakaḥ) तस्मात् सर्वशत्रुदमनम् इमम् श्रीरामं यौवराज्ये वयम् अपि द्रष्टुम् इच्छामः (Tasmāt sarvaśatrudamanam imaṁ śrīrāmaṁ yauvarājye vayam api draṣṭum iććhāmaḥ)

EXERCISE 23: Fill in the blanks.

(1) रामं समुदितैः गुणैः ——————— समीक्ष्य। (2) सर्वां सभाम् आमन्त्र्य ——————— उवाच।

(3) मम पुत्रः ——————— सर्वैः गुणैः युक्तः अस्ति। (4) यौवराज्ये ——————— नियोक्ता अस्मि।

(5) ते अपि ——————— उचुः। (6) श्रीरामं यौवराज्ये ——————— अपि द्रष्टुम् इच्छामः।

9.3

A Devotional Song

bhakti-gītam भक्तिगीतम्।

EXERCISE 24 :

Only a Reading and Writing exercise. Read the paragrapha and write them in Sanskrit. If you want, the meaning of the verses is given in Appendix 9 at the end.

Śrīkṛṣṇa govinda hare murāre, He nātha nārāyaṇa vāsudeva,
Jihve! pibasvāmṛtametadeva, Govinda dāmodara mādhaveti.
    Jihve! sadaiva bhaja sundarāṇi, Nāmāni kṛṣṇasya manoharāṇi,
    Samasta bhaktārtivināśanāni, Govinda dāmodara mādhaveti.
Śrīkṛṣṇa rādhāvara gokuleśa, Gopāla govardhana nātha viṣṇo,

Jihve! pibasvāmṛtametadeva, Govinda dāmodara mādhaveti.

EXERCISE 25 :
Fill in the blanks with the Sanskrit words used in above English transliterated verses.

(1) जिह्वे सदैव ——————————— सुन्दराणि । (2) ——————————— कृष्णस्य मनोहराणि।
(3) ——————————— भक्तार्तिविनाशनानि। (4) श्रीकृष्ण राधावर ——————————— ।
(5) गोपाल गोवर्धन ——————————— विष्णो। (6) ——————————— दामोदर माधवेति ।

9.4

Mahābhāratam

महाभारतम् ।

व्यासविरचिता गणेशलिखिता महाभारते दिव्यकथा।
कौरवपाण्डव-सङ्गर-मथिता नैव क्लिष्टा न च कठिना।।6।।
Vyāsa-viraćitā gaṇeṣa-likhitā, mahābhārate divya-kathā,
Kaurava-pāṇḍava-saṅgara-mathitā, naiva kliṣṭā na ća kaṭhinā.
(for meaning of Sanskrit verses, please see Appendix 9)

EXERCISE 26 : READING EXERCISE. This is only a reading exercise. Read the following Sanskrit paragraphs. Write them for practice.

वैशम्पायन: अब्रवीत् (Vaiśampāyanaḥ abravīt)

ते पाण्डवा: वीरा: बद्धखड्गा: बद्धकेशपाशा: कालिन्दीं नदीम् अभिमुखम् कृत्वा जग्मु: (te pāṇḍavāḥ vīrāḥ baddha-khaḍgāḥ baddha-keśa-pāśaḥ kālindiṁ nadīm abhimukhaṁ kṛtvā jagmuḥ) तत: ते दक्षिणं तीरं पादाभ्याम् एव अन्वगच्छन्। (tataḥ te dakṣiṇaṁ tīraṁ padābhyām eva anvagaććhan) तदा ते पाण्डवा: (tadā te pāṇḍavāḥ) निवृत्तवनवासा: (nivṛtta-vana-vāsaḥ) स्वराष्ट्रं प्रेप्सव: (sva-rāṣṭraṁ prepsavaḥ) गिरिदुर्गेषु वनदुर्गेषु धनुष्मन्त: (giri-durgeṣu vana-durgeṣu dhanuṣmantaḥ) ते महाधनुर्धारिण: महाबला: (te mahā-dhanurdhāriṇaḥ mahā-balāḥ) वनेषु मृगसमूहान् शरै: विन्ध्यन्त: (vaneṣu

mṛgasamūhān śaraiḥ vindhyantaḥ) उत्तरेण दशार्ण देशान् (uttareṇa daṣārṇa deśān) तथा दक्षिणेन पाञ्चालान् देशान् (tathā dakṣiṇena pāñćālān deśān) अन्तरेण च (antareṇa ća) यकृल्लोमान् शूरसेनान् कृत्वा (yakṛllomān śūrasenān kṛtvā) मत्स्यस्य विषयं देशं प्रविष्टाः (matsyasya viṣayaṁ deśaṁ praviṣṭāḥ)

ततः मत्स्यस्य नगरं प्राप्य (tataḥ matsyasya nagaraṁ prāpya) धर्मराजानं द्रौपदी उवाच। (dharmarājānaṁ draupadī uvāća) पश्य! एकपद्यः दृश्यन्ते। (paśya! ekapadyaḥ dṛśyante) अतः अनेन चिह्नेन व्यक्तं भवति (ataḥ anena ćihnena vyaktaṁ bhavati) यत् विराटस्य राजनगरी इतः दूरे एव भविष्यति। (yat virāṭasya rājanagarī itaḥ dūre eva bhaviṣyati)

EXERCISE 27 : Fill in the blanks :

(1) ते ———————— वीराः बद्धखड्गाः।   (2) ते ———————— तीरं पदाभ्याम् एव अन्वगच्छन्।

(3) विराटस्य राजनगरी इतः ———————— एव भविष्यति।

9.5

The Gītā गीता।

कुरुक्षेत्र-समरांङ्गण-गीता, विश्ववन्दिता भगवद्गीता।
अमृतमधुरा कर्मदीपिका, नैव क्लिष्टा न च कठिना।।7।।

Kurukṣetra-samarāṅgaṇa-gītāviśva-vanditā bhagavadgītā,
Amṛta-madhurā karma-dīpikā naiva kliṣṭā na ća kaṭhina.

EXERCISE 28 : READING EXERCISE

सञ्जयः उवाच। तं तथा कृपया आविष्टम् अश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् विषीदन् तम् इदं वाक्यम् उवाच मधुसूदनः। कुतः त्वा कश्मलम् इदम् विषमे समुपस्थितम्। अनार्यजुष्टम् अस्वर्ग्यम् अकीर्तिकरम् अर्जुन! क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ! न एतत् त्वयि उपपद्यते। क्षुद्रम् हृदय-दौर्बल्यं त्यक्त्वा उत्तिष्ठ परंतप!

Sañjayaḥ uvāća. Taṁ tathā kṛpayā āviṣṭam aśru-pūrṇākulekṣaṇaṁ viṣīdan tam idaṁ vākyam uvāća madhusūdanaḥ. Kutaḥ tvā kaśmalam idaṁ viṣame sam-upasthitam. Anārya-juṣṭam asvargyam akīrtikaram arjuna! Klaibyaṁ mā sma gamaḥ pārtha! na etat tvayi upapadyate. Kṣudraṁ hṛdaya-daurbalyaṁ tyaktvā uttiṣṭha parantapa!

EXERCISE 29 : Fill in the blanks

(1) विषीदन् तम् इदं वाक्यम् उवाच ———————— ।

(2) कुत: त्वा कश्मलम् इदम् ———————— समुपस्थितम्?

(3) क्षुद्रम् हृदय-दौर्बल्यम् ———————— उत्तिष्ठ परंतप!

9.6

I am Śiva

śivo'ham शिवोऽहम् ।

EXERCISE 30: Reade and write the verses as you see them. For meaning see Appendix 9.

Na me dveṣa-rāgau na me lobha-mohau, Mado naiva me naiva mātsarya-bhāvaḥ,
Na dharmo na ćārtho na kāmo na mokṣaḥ, Ćidānandarūpaḥ śivo'haṁ śivo'ham.

न मे द्वेषरागौ न मे लोभमोहौ। मदो नैव मे नैव मात्सर्यभाव:।
न धर्मो न चार्थो न कामो न मोक्ष:। चिदानन्दरूप: शिवोऽहं शिवोऽहम्।।8।।

Na puṇyaṁ na pāpaṁ na saukhyaṁ na duḥkham, Na mantro na tīrthaṁ na vedā na yajñāḥ,
Ahaṁ bhojanaṁ naiva bhojyaṁ na bhoktā, Ćidānandarūpaḥ śivo'haṁ śivo'ham.

न पुण्यं न पापं न सौख्यं न दु:खम्। न मंत्रो न तीर्थं न वेदा न यज्ञा:।
अहं भोजनं नैव भोज्यं न भोक्ता। चिदानन्दरूप: शिवोऽहं शिवोऽहम्।।9।।

Na me mṛtyu-śaṅkā na me jāti-bhedaḥ, Pita naiva me naiva mātā na janma,
Na bandhurna mitraṁ gururnaiva śiṣyaḥ, Ćidānandarūpaḥ śivo'haṁ śivo'ham.

न मे मृत्युशङ्का न मे जातिभेद:। पिता नैव मे नैव माता न जन्म।
न बन्धुर्न मित्रं गुरुर्नैव शिष्य:। चिदानन्दरूप: शिवोऽहं शिवोऽहम्।।10।।

Ahaṁ nirvikalpo nirākāra-rūpaḥ, Vibhurvyāpyasarvatra sarvendriyāṇām,
Sadā me samatvaṁ na muktirna bandhaḥ, Ćidānandarūpaḥ śivo'haṁ śivo'ham.

अहं निर्विकल्पो निराकाररूप:। विभुर्व्याप्यसर्वत्र सर्वेन्द्रियाणाम्।
सदा मे समत्वं न मुक्तिर्न बन्ध:। चिदानन्दरूप: शिवोऽहं शिवोऽहम्।।11।।

PART 9.7

OBEISANCE TO THE MOTHERLAND

Vande Mātaram वन्दे मातरम् ।

EXERCISE 31: Read this beautiful prayer from Bankim Chandra Chaterji's poetry.

वन्दे मातरम्। सुजलां सुफलां मलयज-शीतलाम्।
शस्यश्यामलां मातरम्। वन्दे मातरम्।।12।।

Vande mātaram, Sujalāṁ suphalāṁ malayaja-ś́ītalām,
Ś́asya-ś́yāmalāṁ mātaram, vande mātaram.

शुभ्र-ज्योत्स्नां पुलकित-यामिनीम्। सुहासिनीं सुमधुर-भाषिणीम्।
सुखदां वरदां मातरम्। वन्दे मातरम्।।13।।

Ś́ubhra-jyotsnāṁ pulakita-yāminīm, Suhāsinīṁ su-madhura-bhāṣiṇīm,
sukhadāṁ varadāṁ mātaram, vande mātaram.

विद्यादायिनि नमामि त्वाम्। नमामि कमलाम् अमलाम् अतुलाम्।
सुजलां सुफलां मातरम्। वन्दे मातरम्।।14।।

Vidyā-dāyini! namāmi tvām, Namāmi kamalām amalām atulām,
Sujalāṁ suphalāṁ mātaram, vande mātaram.

श्यामलां सरलाम्। सुस्मितां भूषिताम्।
धरणीं भरणीं मातरम्। वन्दे मातरम्।।15।।

Ś́yāmalāṁ saralām, Susmitāṁ bhūṣitām,
Dharaṇiṁ bharaṇiṁ mātaram, vande mātaram.

9.8
THE VEDAS

The Gāyatrī Chant गायत्री-मंत्रः ।

गीता गङ्गा च गायत्री गोविन्देति हृदि स्थिते। चतुर्गकारसंयुक्ते पुनर्जन्म न विद्यते।।16।।

Gītā gaṅgā ća gāyatrī govindeti hṛdi sthite, ćaturgakārasam̃yukte punarjanma na vidyate.

Loftiest among all Sanskrit writings is the divine Gāyatrī Mantra.

EXERCISE 32: Read, write and compare the Sanskrit and English characters.

1. ॐ भूर्भुवः स्वः। तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात्।।17।।

   Oṁ bhūrbhuvaḥ svaḥ, tatsaviturvareṇyaṁ bhargo devasya dhīmahi, dhiyo yo naḥ praćodayāt.

2. ॐ एकदन्ताय विद्महे। वक्रतुण्डाय धीमहि। तन्नो दन्ती प्रचोदयात्।।18।।

   Oṁ ekadantāya vidmahe, vakratuṇḍāya dhīmahi, tanno dantī praćodayāt.

3. ॐ तत्पुरुषाय विद्महे। महादेवाय धीमहि। तन्नो रुद्रः प्रचोदयात्।।19।।

   Oṁ tatpuruṣāya vidmahe, mahādevāya dhīmahi, tanno rudraḥ praćodayāt.

4. ॐ नारायणाय विद्महे। वासुदेवाय धीमहि। तन्नो विष्णुः प्रचोदयात्।।20।।

   Oṁ nārāyaṇāya vidmahe, vāsudevāya dhīmahi, tanno viṣṇuḥ praćodayāt.

5. ॐ देव्यै ब्रह्माण्यै विद्महे। महाशक्त्यै च धीमहि। तन्नो देवी प्रचोदयात्।।21।।

   Oṁ devyai brahmāṇyai vidmahe, mahāśaktyai ća dhīmahi, tanno devī praćodayāt.

6. ॐ महालक्ष्म्यै च विद्महे। विष्णुपत्न्यै च धीमहि। तन्नो लक्ष्मी प्रचोदयात्।।22।।

   Oṁ mahālakṣmyai ća vidmahe, viṣṇupatnyai ća dhīmahi, tanno lakṣmī praćodayāt.

7. ॐ भास्कराय विद्महे। महद्द्युतिकराय धीमहि। तन्नो आदित्यः प्रचोदयात्।।23।।

   Oṁ bhāskarāya vidmahe, mahaddyutikarāya dhīmahi, tanno ādityaḥ praćodayāt.

8. गायत्र्यास्तु परन्नास्ति शोधनं पापकर्मणाम्। गायंतं त्रायते यस्माद्गायत्री सा ततः स्मृता।।24।।

   Gāyatryāstu parannāsti śodhanaṁ pāpakarmaṇām, Gāyantaṁ tryāte yasmāt gāyatrī sā tataḥ smṛtā.